

Vejen til førtidspension

Hvert år får 15.000-20.000 personer tilkendt førtidspension. I denne bog gennemgås resultaterne af en analyse af, hvad der karakteriserer de personer, der får førtidspension. I undersøgelsen er et udsnit af den voksne danske befolkning fulgt i en række registre i perioden 1990-97. Bogen bygger desuden på resultater fra en spørgeskemaundersøgelse til en del af den danske befolkning.

Op imod tre fjerdedele af 90'ernes nye førtidspensionister har modtaget en eller anden social ydelse året før, de fik førtidspension. Især modtagelse af kontanthjælp betyder meget for risikoen for at få førtidspension. Jo længere tid på kontanthjælp, jo højere risiko for at ende som førtidspensionist. I slutningen af 90'erne var der dobbelt så mange førtidspensionstilkendelser blandt mænd, der året før havde fået kontanthjælp i mere end 75 pct. af tiden, som der var blandt mænd, der ikke havde fået kontanthjælp året før.

Et lignende mønster genfindes for sygedagpenge, hvorimod revalidering ser ud til at mindske risikoen for førtidspensionering.

En lang række andre træk undersøges og deres betydning for risikoen for førtidspensionering vurderes. Alder, køn, uddannelse, indkomstniveau og forudgående arbejdsløshed er blandt de faktorer, der spiller ind på risikoen for førtidspensionering.

Vejen til førtidspension

*En analyse af overgangen til
førtidspension i befolkningen*

James Henry Weatherall

Vejen til førtidspension

***En analyse af overgangen til
førtidspension i befolkningen***

James Henry Weatherall

Vejen til førtidspension

Forskningsleder Ole Gregersen

Forskningsgruppen om socialpolitik og marginalisering

ISSN 1396-1810

ISBN 87-7487-686-4

Sats og tilrettelæggelse: Socialforskningsinstituttet efter principlayout af Bysted A/S

Omslagsfoto: Jørgen Schytte/BAM

Oplag: 1.000

Trykkeri: Holbæk Center-Tryk A/S

Socialforskningsinstituttet

Herluf Trolles Gade 11

DK-1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

Fax 33 48 08 33

E-mail sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

Forord

270.000 eller 8 pct. af den danske befolkning mellem 18 og 66 år modtager førtidspension. I 1990'erne fik gennemsnitlig 15.000-20.000 personer hvert år tilkendt førtidspension. Formålet med denne rapport er at karakterisere de personer, der har særlig stor risiko for at forlade arbejdsmarkedet med førtidspension. Yderligere viser undersøgelsen, hvad der kendetegner personer, som først får afslag på førtidspension, men over tid alligevel får tilkendt førtidspension.

Undersøgelsen bygger på to datamaterialer.

En stikprøve af befolkningen er fulgt i en 8-års-periode fra 1990 til 1997 i en række registre, herunder afgørelsesregisteret vedrørende førtidspensionssager.

Der er desuden gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt en stikprøve af personer, der i 1997 fik afgjort en sag om førtidspension, og blandt en stikprøve af alle 18-66-årige.

Fuldmægtig Torben Hede, Socialministeriet, har fulgt undersøgelsen og læst og kommenteret manuskriptudkast undervejs.

Lektor ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet, Anders Holm har været ekstern referee. Han takkes for værdifulde kommentarer og kritik.

Undersøgelsen er gennemført af forskningsassistent MA (econ) James Henry Weatherall.

Undersøgelsen er finansieret af Socialministeriet.

København, juli 2002

Jørgen Søndergaard

Indhold

Kapitel 1

Sammenfatning 7

Hvem får førtidspension i Danmark? 7

Hvem får førtidspension efter et tidligere afslag? 12

Kapitel 2

Gruppen af førtidspensionister 15

Generelle oplysninger om førtidspensionister 15

Sygdom 18

Uddannelse 20

Ulykker 21

Familiestatus 23

Arbejdsmarkedstilknytning 24

Sociale ydelser 29

Kapitel 3

Hvem får førtidspension? 35

Kontanthjælpsmodtagere 35

Sygedagpengemodtagere 39

Personer med og uden erhvervsuddannelse 43

Opvækstvilkår, arbejdsmiljø og misbrug 46

Kapitel 4

Afslag på førtidspension 49

Behovet for førtidspension 51

Fremtidig forsørgelse for personer der får afslag på førtidspension 52

Hvem får førtidspension efter et afslag på førtidspension? 55

Resultater af logistisk regression for personer der får afslag på
førtidspension 68

Kapitel 5

Baggrund 71

Førtidspensionsregler 71

Historie og baggrund 72

Kapitel 6

Metode og data 75

Databeskrivelse 75

Empirisk model 77

Litteratur 79

Socialforskningsinstituttets udgivelser siden 1.1.2001 81

Sammenfatning

Mindre end 20 pct. af befolkningen er aktive på arbejdsmarkedet helt frem til pensionsalderen.¹⁾ I gennemsnit er den faktiske pensionsalder 61 år, jf. Søndergaard (1999). I 1970 var kun 47 pct. af de kvinder, som var aktive, da de var 50 år, også aktive, når de blev 62 år. Blandt mænd var den tilsvarende andel 86 pct. I dag er andelen hhv. 29 pct. og 47 pct. Hvis levetidsforventningerne ikke ændres, vil gruppen af personer, som er 60 år eller derover, stige med 35 pct. over de næste 30 år. Denne trend kunne betyde en stigning i antallet af ældre på overførselsindkomster på ca. 300.000 personer, hvilket medfører et yderligere pres på velfærdssystemet. Alene derfor er der god grund til at sætte analytisk fokus på de grupper, der af den ene eller anden grund må trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet, før de når den normale pensionsalder. Formålet med denne rapport er netop at karakterisere de personer, der har en særlig stor risiko for at forlade arbejdsmarkedet med førtidspension. Yderligere viser undersøgelsen, hvad der kendetegner personer, som først får afslag på førtidspension, men senere alligevel får tilkendt førtidspension.

Undersøgelsen bygger på to datamaterialer. En stikprøve af befolkningen er fulgt i en 8-års-periode fra 1990 til 1997 i en række registre, herunder afgørelsesregisteret vedrørende førtidspensions-sager. Der er desuden gennemført en spørgeskemaundersøgelse dels blandt en stikprøve af personer, der i 1997 fik afgjort en sag om førtidspension, dels blandt en stikprøve af alle 18-66-årige.

Hvem får førtidspension i Danmark?

I 1990'erne er det årlige antal tilkendelser af førtidspension faldet cirka 20 pct. Alligevel er det stadig i gennemsnit 8 pct. af den danske befolkning, der modtager førtidspension.

Sandsynligheden for at modtage førtidspension i 1990'erne afhænger af helbredsmæssige forhold, erhvervs- og arbejdsmarkedssitua-

1) I forbindelse med finansloven 1999 er det aftalt at folkepensionsalderen med virkning fra 1. juli 2004 sænkes fra 67 til 65 år.

tion, demografiske forhold og modtagelse af andre sociale ydelser. Undersøgelsen viser, at høj risiko for førtidspension findes hos kvinder, personer over 50 år, enlige, personer med dårlig arbejdsmarkedstilknøytning, kort uddannelse og dårligt helbred samt personer, der tidligere har modtaget sociale ydelser, jf. tabel 1.1.

Tabel 1.1.
Indikatorer for høj risiko for førtidspension fundet ved multivariat analyse.

1. Kvinde
2. Over 50 år
3. Enlig uden børn
4. Årlig lønindkomst under 150.000 kr.
5. Langtidsledig dvs. ledig mere end 75 pct. af året før
6. Ingen erhvervsuddannelse og mere end 10 års erhvervserfaring
7. Fysisk sygdom
8. Psykisk sygdom
9. Har været udsat for en ulykke
10. Kontanthjælpsmodtager i længere tid (>75 pct. af tiden året før)
11. Sygedagpengemodtager i længere tid (>75 pct. af tiden året før)

Alder og køn

Ældre personer har sammenlignet med yngre ikke overraskende en høj sandsynlighed for at få tilkendt en førtidspension. En af årsagerne er givetvis en gradvis nedslidning med årene. Andelen af mænd og kvinder over 50, som modtog førtidspension, svingede mellem 1,3 og 1,5 pct. i perioden 1990-97, mens andelen var 0,3-0,4 pct. for dem mellem 30 og 39 år i samme periode, jf. tabel 1.2.

Tabel 1.2.
Andel 18-66-årige, der fik tilkendt førtidspension 1993, særskilt efter alder. Procent.

Alder	Førtidspensionstilkendelser
18-29 år	0,2
30-39 år	0,4
40-49 år	0,7
50-66 år	1,3

I alle rapportens statistiske analyser skiller kvinderne sig ud fra mændene ved generelt at have større risiko for at blive førtidspensionister. Sammenhængen mellem køn, alder og sandsynlighed for at få tilkendt førtidspension er genfundet i de multiple regressionsanalyser.

Familiestatus og løn

Enlige uden børn har en større sandsynlighed for at modtage førtidspension end andre familietyper. Ansøgning om førtidspension afhænger både af økonomiske og personlige forhold og præferencer. I familier bestående af mere end en person bliver beslutningen om førtidspensionsansøgning da også mere kompleks.

Økonomiske forhold ser ud til at have stor betydning, når man ser på regressionsresultaterne for førtidspensionstilkendelser i perioden 1990 til 1997. Specielt enlige uden børn under 18 år og med en relativt lav indkomst (lønindkomst mindre end 150.000 kr. om året) har stor sandsynlighed for at blive førtidspensionister. Blandt personer med en relativt lav indkomst har lidt over 1 pct. fået tilkendt førtidspension mod 0,2 pct. af dem med en lønindkomst over 150.000 kr. om året.²⁾ Andelen af enlige uden børn med en løn på under 150.000 kr. om året, der tilkendes førtidspension, er gennemsnitlig 1 pct., hvorimod kun 0,1 pct. af samlevende med børn og en løn over 150.000 kr. om året får tilkendt førtidspension. Andelen af kvinder i par uden børn med en lønindkomst under 150.000 kr. om året, som får en førtidspensionstilkendelse, er gennemsnitlig 1,3 pct., hvor gennemsnittet er 0,1 pct. for kvinder i par med børn og en løn over 150.000 kr.

Arbejdsmarkedstilknytning og uddannelse

Der er store forskelle på sandsynligheden for førtidspensionstilkendelse blandt personer med og uden erhvervsuddannelse. Personer uden erhvervsuddannelse har markant større sandsynlighed for at blive førtidspensionister, specielt hvis de samtidig har lang erhvervs erfaring. Resultaterne indikerer, at nedslidning blandt personer uden erhvervsuddannelse kunne være en årsag til tilkendelse af førtidspension. Yderligere ses det, at personer med en kort uddan-

2) Uden at tage højde for inflationen.

nelse meget hyppigere får tilkendt førtidspension end personer med en lang uddannelse. 1 pct. af befolkningen med en grundskoleuddannelse tilkendes førtidspension, mens kun 0,2 pct. med en lang videregående uddannelse tilkendes førtidspension.

Personer berørt af lang ledighed (minimum 75 pct. ledighed året før) har større sandsynlighed for at blive førtidspensionister, end hvis de kun var berørt af ledighed i en kort periode. Af dem, som var berørt af minimum 50 pct. ledighed i et givet år, fik 1 pct. tilkendt førtidspension året efter, mod kun 0,7 pct. blandt dem, som var berørt af mindre end 50 pct. ledighed.

Sygdomme og ulykke

Personer med fysiske sygdomme udgør ca. 33 pct. og dermed en betragtelig andel af førtidspensionstilkendelserne hvert år. Psykisk syge har dog en lidt større sandsynlighed for at blive førtidspensionister. Sandsynlighedsforskellene kan skyldes, at fysiske sygdomme oftere end psykiske sygdomme er midlertidige. Andelen af psykisk syge, der tilkendes førtidspension, er 2,6 pct., mens den er 2,3 pct. blandt fysisk syge, jf. tabel 1.3.

Tabel 1.3.
Andel 18-66-årige, der fik tilkendt førtidspension i 1994, særskilt efter helbredsmæssige årsager. Procent.

Helbred	Førtidspensionstilkendelser
Person uden registreret sygeforløb	0,5
Psykisk syge	2,6
Fysisk syge	2,3

Tilkendelseshyppigheden blandt personer, som har været udsat for en ulykke inden for de sidste 5 år, er dobbelt så stor som hyppigheden blandt dem, der ikke har været udsat for en ulykke de foregående år. De statistiske analyser fra spørgeskemaundersøgelsen viser også, at sandsynligheden for at modtage førtidspension øges markant, hvis interviewpersonen har været udsat for en ulykke.

Ydelser

I perioden fra 1990 til 1997 har omkring 70 pct. af førtidspensionisterne modtaget en eller anden form for social ydelse, året før de fik tilkendt førtidspension. Undersøgelsens resultater viser også, at lang tids modtagelse af indkomsterstattende ydelser som kontanthjælp og sygedagpenge øger sandsynligheden for at få førtidspension. Det er formodentlig blot et udtryk for, at man sjældent går direkte fra beskæftigelse til førtidspension – der er en periode, hvor der forsøges behandling, eller hvor sagen afklares – og i den periode modtager man sociale ydelser. Omvendt kan det ikke udelukkes, at lang tids modtagelse af sociale ydelser i sig selv er invaliderende.

Der findes samme mønster blandt kontanthjælpsmodtagere som blandt de arbejdsløse generelt, dvs. jo længere tid en person modtager kontanthjælp, jo større risiko er der for at få tilkendt førtidspension. Andelen af mænd, der har modtaget kontanthjælp i mere end 75 pct. af tiden i det foregående år, og som får tilkendt førtidspension, er gennemsnitlig 3 pct., mens den kun er 0,5 pct. for dem uden kontanthjælp året før. For kvinder er procentdelene i gennemsnit hhv. 3 pct. og 0,8 pct.

De langtidssyge har også en øget sandsynlighed for at blive tilkendt førtidspension sammenlignet med personer med en midlertidig sygdom.

En stigning i varigheden af revalideringsydelsen – i modsætning til andre ydelser – mindsker risikoen for året efter at få tilkendt førtidspension. Dette kan tyde på, at revalideringen virker efter hensigten og rent faktisk medfører, at personer får en bedre tilknytning til arbejdsmarkedet og dermed en mindre sandsynlighed for at blive førtidspensionister, som også påvist i Filges et al. (2002).

Institutionelle ændringer i perioden

Antal tilkendelser af førtidspension er faldet siden 1992. Men sandsynligheden for at få tilkendt førtidspension blandt forskellige sociale grupper er ikke faldet. Det ser med andre ord ud til, at faldet i antal tilkendelser ikke skyldes, at de, der fx har været udsat for en ulykke eller længere tids sygdom op gennem 90'erne, har fået

sværere ved at få førtidspension. Resultaterne tyder på, at faldet snarere skyldes ændringer i sammensætningen af befolkningens baggrundskarakteristika. Det kan fx dreje sig om faldet i ledigheden pga. højkonjunkturen og en ændret uddannelsessammensætning.

Holdninger blandt førtidspensionister

For at få belyst en række temaer, der ikke findes oplysninger om i registrene, er der som før nævnt gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt henholdsvis personer, der i 1997 fik tilkendt en førtidspension og blandt et tilfældigt udvalg af danskere i alderen 18-66 år. Førtidspensionisterne blev spurgt, hvorfor de selv mente, at de fik behov for førtidspension. Hovedårsagerne til nedsat erhvervsevne var for de flestes vedkommende ulykker, skader, sygdomme, nedslidning eller arbejdsløshed. Blandt dem, som ikke modtog førtidspension, havde 19 pct. søgt eller tænkt sig at søge om førtidspension. En person kan kun få tilkendt førtidspension, hvis erhvervsevnen er nedsat med mindst 50 pct. Derfor er det interessant, at 17 pct. af førtidspensionisterne i spørgeskemaundersøgelsen mener, at de kunne klare et job under normale arbejdsmarkedsforhold.

Hvem får førtidspension efter et tidligere afslag?

I Danmark var der mellem 4.500 og 7.000 personer om året, som fik afslag på førtidspension i perioden 1990-97. Omkring 17 pct. af førtidspensionsansøgerne har fået afslag, (afslagsprocenten var 15 i 1990 og 21 i 1997). Lovændringen, hvor kommunerne overtog afgørelsen om førtidspension, synes at have øget andelen af afslag. Samtidig får en væsentlig andel af de personer, der har fået afslag på førtidspension, en tilkendelse af førtidspension senere.

Kønsfordelingen blandt dem, der fik tilkendt førtidspension efter et tidligere afslag, var den samme som blandt førstegangstilkendelser, i begge tilfælde får kvinder oftere end mænd tilkendt førtidspension.

Selvom tilkendelseshyppigheden er højere blandt ældre, synes sandsynligheden for at få tilkendt førtidspension efter et afslag dog ikke at afhænge af alder.

Modtagere af sociale ydelser har generelt flere sociale og helbreds-mæssige problemer end resten af befolkningen, og derfor er det heller ikke overraskende, at de statistiske analyser viser, at de generelt har en større sandsynlighed for at få førtidspension, også selvom de tidligere har modtaget et afslag. Undtagelsen er revalidering, som i overensstemmelse med ydelsens formål synes at mindske sandsynligheden for at få tilkendt en førtidspension.

De personer, der fik afslag på førtidspension, og som ikke fik tilkendt førtidspension året efter, modtog oftest en anden form for social ydelse eller kom i ordinær beskæftigelse. Der er dog mellem 20 og 35 pct., som hverken modtog en social ydelse eller kom i ordinær beskæftigelse. Disse personer forsørges formodentlig for de flestes vedkommende af ægtefælle.

Gruppen af førtidspensionister

Generelle oplysninger om førtidspensionister

I dette kapitel ses der på nogle af de faktorer, personkarakteristika og begivenheder, der er med til at ændre sandsynligheden for at få tilkendt førtidspension betydeligt. Oplysningerne stammer fra registerdata. En tilkendelse er i denne rapport defineret som en ny tilkendelse – dvs. en afgørelse om tilkendelse af pension tælles kun med, hvis personen ikke i forvejen har en førtidspension.

I tidsperioden 1990 til 1997 faldt antallet af personer som fik tilkendt førtidspension. Det højeste antal tilkendelser forekom i 1991, hvor 28.625 personer blev førtidspensionister. Det laveste antal tilkendelser er 21.286 i 1997.¹⁾ Det betyder, at antallet af personer, som fik førtidspension, faldt med 26 pct. over 7 år. Selvom antallet af førtidspensionstilkendelser faldt over en 7-årig periode, så var der stadigvæk i periodens slutning omkring 20.000 personer om året, som fik tilkendt førtidspension.

Det er hovedsageligt personer i alderen 50 til 66 år som får tilkendt førtidspension. I 1990 udgjorde aldersgruppen fra 50 til 66 år 63 pct. af alle førtidspensionstilkendelser. I hele perioden udgør de 50-66-årige mellem 50 pct. og 70 pct. af alle tilkendelser i hvert år.

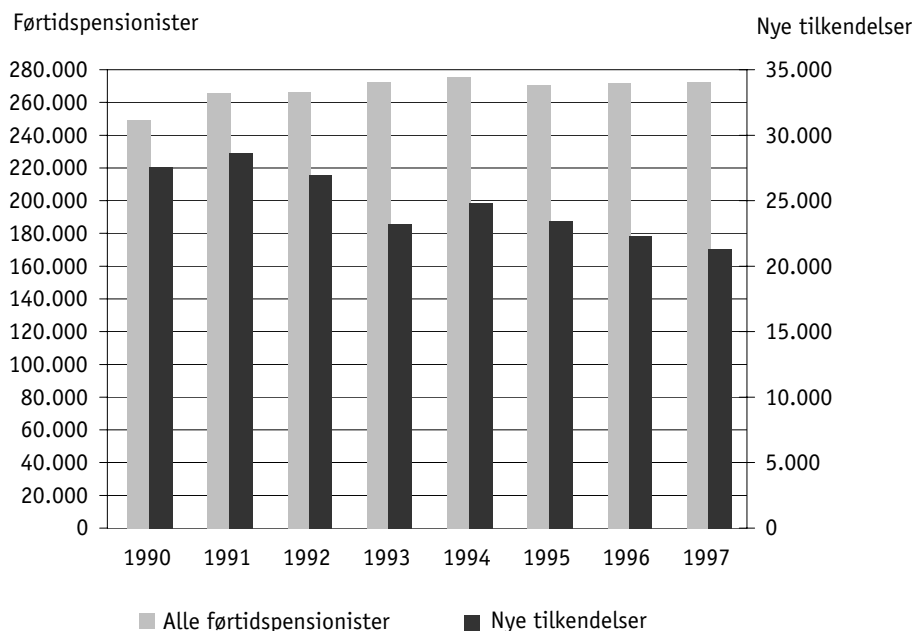
Både for mænd og kvinder stiger antallet af personer, som bliver førtidspensionister med alderen. I 1990 var der blandt kvinder mellem 50 og 66 år 1,5 pct., som blev førtidspensionister, hvor der blandt mænd i samme aldersgruppe kun var 1,1 pct. som fik en pension.

I figur 2.1 ses, at ud af hele befolkningen mellem 18 og 66 år, er der omkring 250.000-270.000 personer, som modtog førtidspension i perioden 1990-1997. Selvom antallet af tilkendelser af førtidspen-

1) Af førtidspensionsansøgerne var 14 pct. beskæftiget på ansøgningstidspunktet i 1996. Omkring halvdelen af dem, som ikke var beskæftiget på ansøgningstidspunktet, havde været beskæftiget inden for de sidste 5 år (Larsen & Weise, 1999).

Figur 2.1.

Samlet antal førtidspensionister og nye tilkendelser. 1990-1997.

sioner er faldet over årene, var 8 pct. af befolkningen mellem 18 og 66 år i 1999 førtidspensionister. Andelen af førtidspensionister i befolkningen har altså været rimelig konstant fra 1990 til 1997.

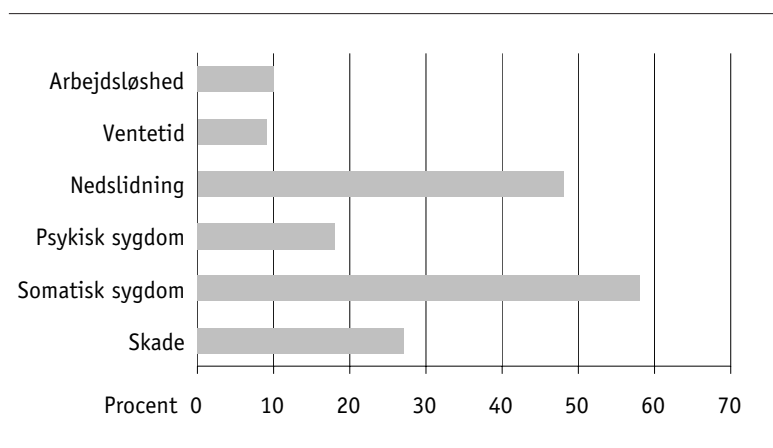
Ud fra spørgeskemaundersøgelsen i år 2000 ses det, at 1 pct. af personerne mellem 18 og 29 år modtog førtidspension, 4 pct. af de 30-39-årige var førtidspensionister, 8 pct. af de 40-49-årige modtog førtidspension og 14 pct. af personer mellem 50 og 66 år var førtidspensionister.²⁾ Blandt de 18-66-årige, som ikke modtog førtidspension, havde 19 pct. søgt eller tænkt sig at søge om førtidspension. 30 pct. af kvinderne over 50 år havde søgt eller ville søge om førtidspension, mens det kun gjaldt 12 pct. blandt mænd over 50 år. Ældre kvinder var mere tilbøjelige til at søge om førtidspension end mænd i samme aldersgruppe.

2) Stikprøven er stratificeret og blev derfor vægtet, så den blev repræsentativ for befolkningen.

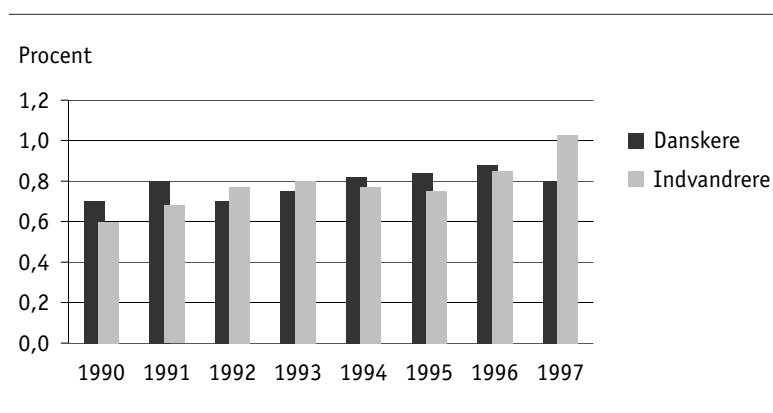
17 pct. af førtidspensionisterne i spørgeskemaundersøgelsen mener, at de kunne klare et job under normale arbejdsmarkedsforhold.³⁾

Figur 2.2 viser, hvad der efter svarpersonernes mening er den vigtigste årsag til, at de fik behov for førtidspension. De to væsentligste årsager er fysiske sygdomme og nedslidning.

Figur 2.2.
Førtidspensionisters angivelse af årsag til behov for førtidspension.
Procent.

Figur 2.3.
Andel 18-66-årige danskere og indvandrere der fik tilkendt førtidspension.
1990-1997. Procent.

3) Resultatet er i overensstemmelse med Gregersen og Nygaard Christoffersens (1999) resultater.

Der er ikke stor forskel på andelen blandt danskere og indvandrere, der får tilkendt førtidspension, jf. figur 2.3. Der vil derfor ikke i rapporten blive sat særlig fokus på tilkendelse af førtidspension til indvandrere.

Sygdom

Nuværende sygdomme

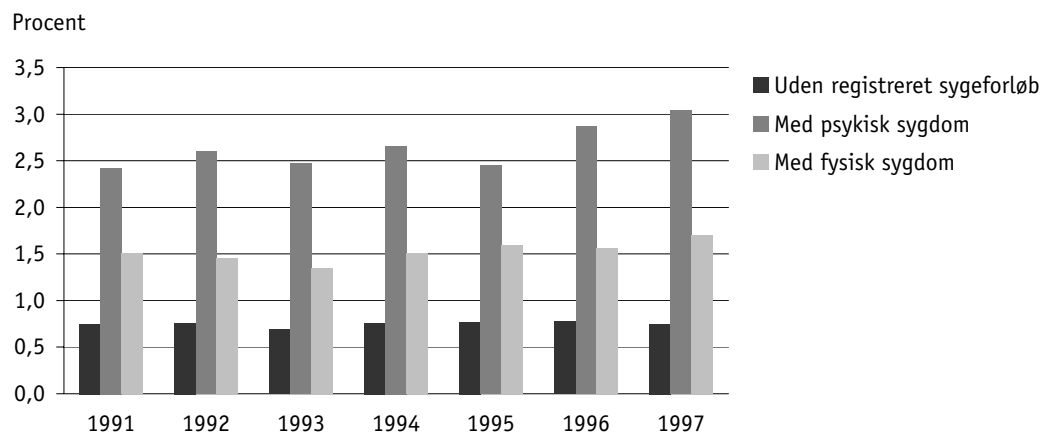
Blandt mænd uden et registreret sygeforløb i 1995 fik 0,6 pct. tilkendt førtidspension. Andelen var 1,9 pct. blandt psykisk syge mænd og 1,7 pct. blandt fysisk syge mænd. 2,1 pct. af kvinder med psykiske sygdomme og 1,3 pct. af kvinder med fysiske sygdomme blev førtidspensionister.

Varigheden af en sygdom kan måske give en yderligere forklaring på risikoen for at få tilkendt førtidspension. Sygdommens varighed vil blive undersøgt i afsnittet om sygedagpenge.

Igen er det vigtigt at gøre opmærksom på, at antallet af personer, som har fysiske sygdomme, er større end antallet af personer, som har psykiske sygdomme. Ud fra figur 2.4 og 2.5 ses det, at af alle psykisk syge i 1993 var der 2,6 pct. mænd, der fik tilkendt førtids-

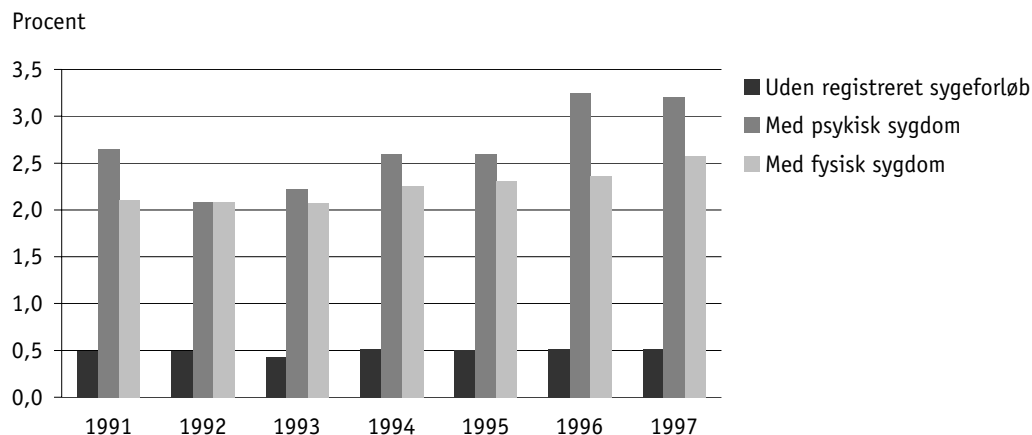
Figur 2.4.

Andel 18-66-årige mænd der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter sygdom året før. 1991-1997. Procent.

Figur 2.5.

Andel 18-66-årige kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter sygdom året før. 1991-1997. Procent.

pension i 1994, hvor det for kvinder var 2,7 pct. Af alle de fysisk syge mænd og kvinder i 1993 var der hhv. 2,3 pct. og 1,5 pct., der fik tilkendt førtidspension i 1994; blandt dem uden et registreret sygeforløb i 1993 var andelen 0,5 pct. og 0,8 pct.

Misbrugsproblemer

I 2000 modtog 8 pct. af den danske befolkning mellem 18 og 66 år førtidspension. Fra spørgeskemaet i år 2000 var der ikke en markant større andel af misbrugere blandt førtidspensionister end blandt ikke-førtidspensionister. Misbrug omfatter i denne rapport misbrug af alkohol og indtagelse af euforiserende stoffer.⁴⁾ Ud af alle misbrugere modtager 9 pct. førtidspension, og tallet er 8 pct. blandt ikke-misbrugere.

Der er ikke flere førtidspensionister blandt alkoholmisbrugere end i befolkningen som helhed. Derimod er der en overhyppighed blandt stofmisbrugere (12 pct. mod 8 pct. for hele befolkningen).

4) Misbrug er her defineret som at drikke mere end 30 genstande om ugen og/eller anvende stoffer nu og da.

Uddannelse

Afsluttet uddannelse

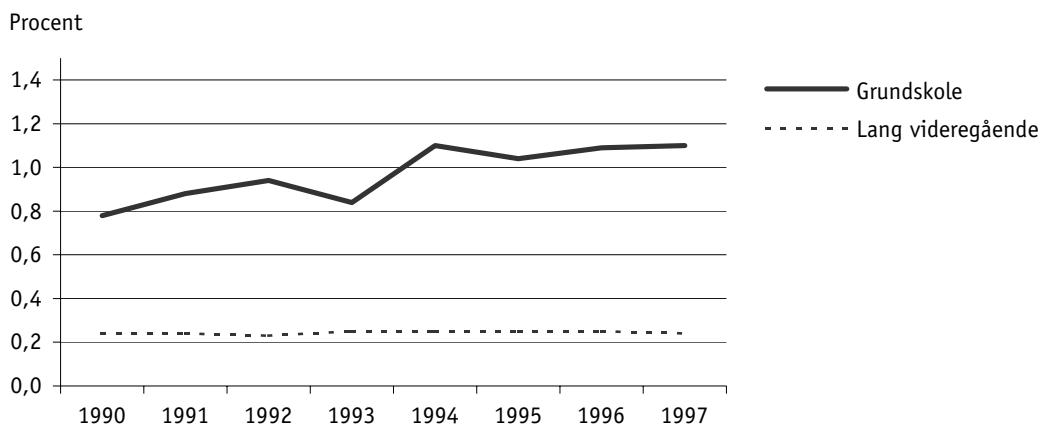
I denne rapport er befolkningens uddannelser opdelt på seks niveauer.

1. grundskole
2. erhvervsintroducerende kursus
3. alment gymnasium og efg basis
4. erhvervsfaglig uddannelse
5. kort og mellemlang videregående uddannelse
6. lang videregående uddannelse

Blandt mænd med grundskoleuddannelse eller et erhvervsintroducerende kursus fik 0,8 pct. tilkendt førtidspension i 1990, mens det kun gjaldt for 0,2 pct. blandt mænd med en lang videregående uddannelse (figur 2.6).

Figur 2.6.

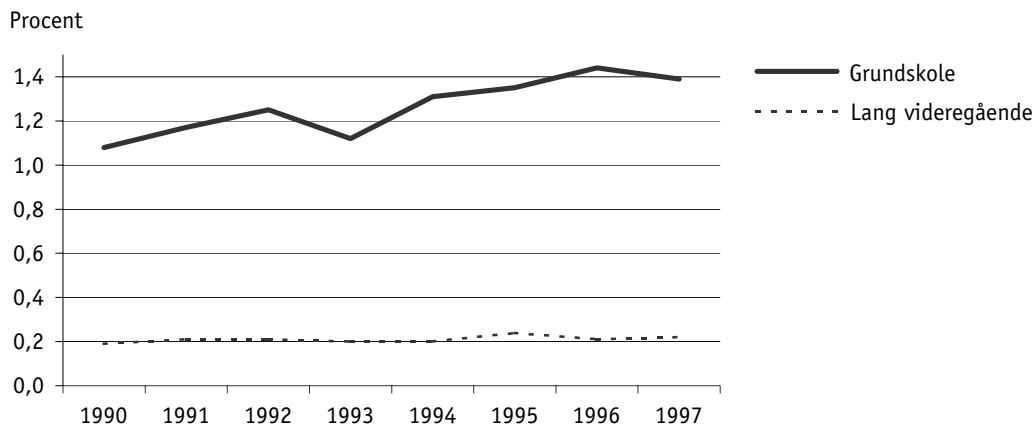
Andel 18-66-årige mænd der fik tilkendt førtidspension. Særsilt efter højeste gennemførte uddannelse. 1991-1997. Procent.

Blandt kvinder er forskellene større, da 1,1 pct. af kvinder med grundskoleuddannelse eller et erhvervsintroducerende kursus fik tilkendt førtidspension, mens det kun er tilfældet for 0,2 pct. blandt dem med en lang videregående uddannelse (figur 2.7).

Figur 2.7.

Andel 18-66-årige kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter højeste gennemførte uddannelse. 1991-1997. Procent.

Både for mænd og kvinder er andelen af førtidspensionstilkendelser blandt personer med en kort uddannelse steget over tid, mens andelen er forblevet konstant blandt højt uddannede. Personer uden erhvervsuddannelse har med andre ord 3-5 gange større sandsynlighed for at få førtidspension, end personer med en lang videregående uddannelse.

Ulykker

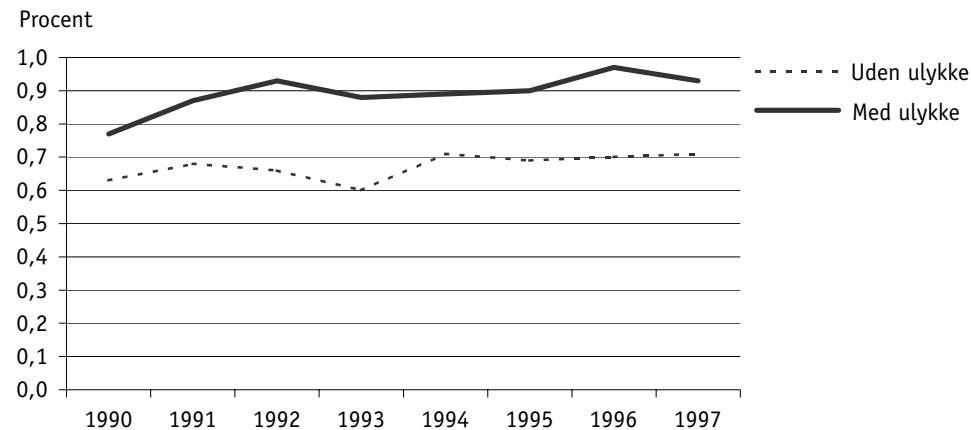
Fra sygehusbenyttelsesregisteret har vi oplysninger om de personer, der har været indlagt på et sygehus. I registeret findes blandt andet oplysninger, om hvorvidt den aktuelle indlæggelse skyldes en ulykke. Ulykkerne inddeles i fem kategorier:

1. Sports- eller fritidsulykke
2. Vital aktivitetsulykke
3. Ulykke i forbindelse med frivilligt arbejde
4. Trafikulykke
5. Andre ulykker

I 1992 fik 0,9 pct. af alle mænd, som var involveret i en ulykke, tilkendt førtidspension, mens tilkendelseshyppigheden blandt alle mænd var 0,7 pct. jf. figur 2.8.

Figur 2.8.

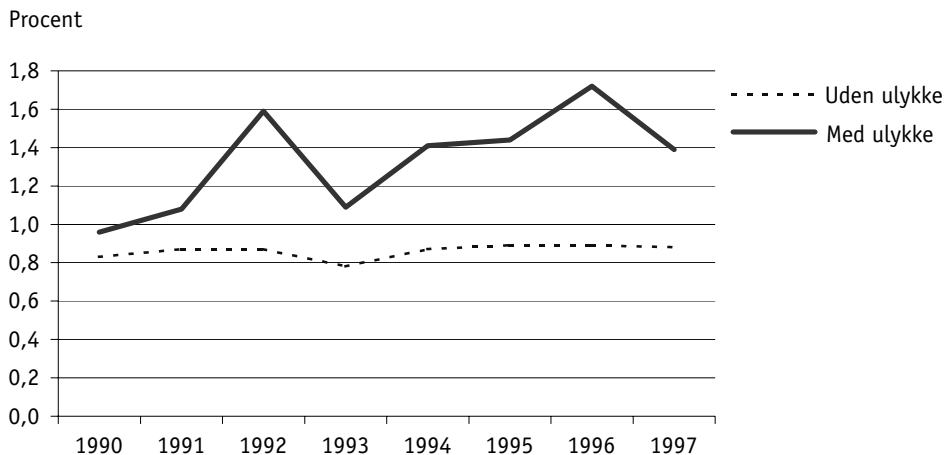
Andel 18-66-årige mænd der fik tilkendt førtidspension. Særsilt efter ulykke i tilkendelsesåret. Andel 1990-1997. Procent.

Blandt kvinder var andelen lidt højere. 1,6 pct. af dem, som var udsat for en ulykke, fik tilkendt førtidspension, mens det kun gjaldt 0,9 pct. af de kvinder, der ikke var udsat for en ulykke, jf. figur 2.9.

Figur 2.9.

Andel 18-66-årige kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særsilt efter ulykke i tilkendelsesåret. Andel 1990-1997. Procent.

I perioden 1990 til 1997 er der dog kun 1 pct. af de personer, som får tilkendt førtidspension, der er udsat for en ulykke i samme år. Dette gælder for begge køn.

Baseret på data fra spørgeskemaundersøgelsen for 2000 kan vi sige, at 15 pct. af de personer, der har været involveret i en ulykke inden for de 5 foregående år, modtager førtidspension, mens det kun er tilfældet for 6 pct. af dem, som ikke har været involveret i en ulykke.⁵⁾ Der ser således ud til at være en markant sammenhæng mellem at have været udsat for en ulykke og senere at få tilkendt førtidspension.

Familiestatus

Familietype og løn i det foregående år

I oplysningerne fra Socialforskningsregisteret skelnes mellem syv kombinationer af familietype og lønniveau:

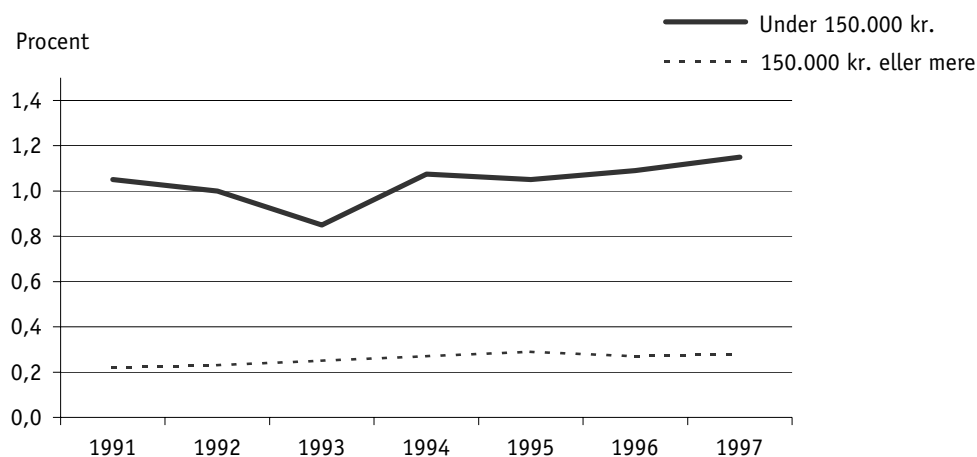
1. Enlig uden børn under 18 år med løn uden lønindkomst
2. Enlig uden børn under 18 år med løn under 150.000 kr. om året
3. Enlig uden børn under 18 år med løn på 150.000 kr. eller mere om året
4. Samlevende uden børn under 18 år uden lønindkomst
5. Samlevende uden børn under 18 år med løn under 150.000 kr. om året
6. Samlevende uden børn under 18 år med løn på 150.000 kr. eller mere om året
7. Andre familietyper med forskellige lønindkomster

Figur 2.10 viser, at andelen af personer med en løn under 150.000 kr., som får tilkendt førtidspension, er fem gange større end andelen blandt dem med en løn på 150.000 kr. eller mere. I gennemsnit er der 1 pct. af personer med en løn under 150.000 kr., som tilkendes førtidspension.

5) Den nye ulykkesvariabel indeholder kun den første ulykke i det pågældende år.

Figur 2.10.

Andel 18-66-årige mænd og kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter årsindkomst året før. 1991-1997. Procent.

Arbejdsmarkedstilknytning

Erhverv

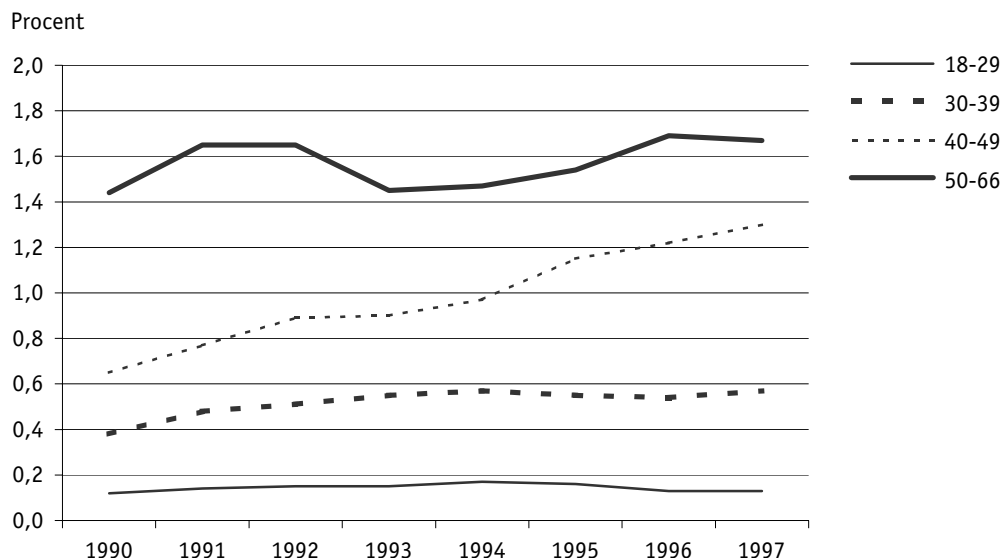
Sammenhængen mellem personers alder, erhvervsuddannelse og tilkendelse af førtidspension belyses i det følgende. Hele befolkningen bliver delt op i personer med og personer uden erhvervsuddannelse.

Af figur 2.11 ses, at der er flere tilkendelser af førtidspension blandt ældre personer uden erhvervsuddannelse. I gruppen uden erhvervsuddannelse blev der i 1996 tilkendt førtidspension til 0,1 pct. i aldersgruppen 18-29 år, 0,5 pct. i aldersgruppen 30-39 år, 1,2 pct. i aldersgruppen 40-49 år og 1,7 pct. til aldersgruppen over 50 år.

Yderligere er der flere ældre personer med erhvervsuddannelse, som får tildelt førtidspension end yngre personer med erhvervsuddannelse. Generelt er andelen af tilkendelser i samme aldersgrupper mindre blandt personer med erhvervsuddannelse, fx er procenterne i 1996 hhv. 0,2 pct., 0,4 pct., 0,7 pct. og 1,3 pct.

Figur 2.11.

Andel 18-66-årige mænd og kvinder uden erhvervsuddannelse der fik tilkendt førtidspension i året. Særskilt efter alder. 1990-1997. Procent.

Lønindkomst

Befolkningen opdeles i fire indkomstgrupper:

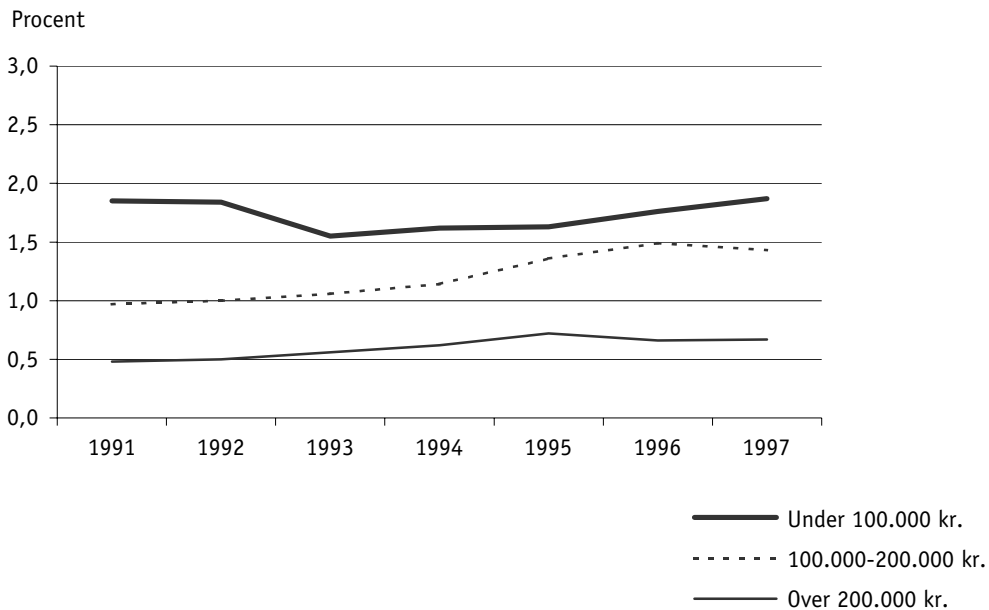
1. Ingen lønindkomst
2. Lønindkomst under 100.000 kr. om året
3. Lønindkomst mellem 100.000 og 200.000 kr. om året
4. Lønindkomst over 200.000 kr. om året

Af figur 2.12 ses, at af alle personer mellem 50 og 66 år, som tjente under 100.000 kr. året før, blev 1,9 pct. tilkendt førtidspension, af dem med lønindkomst mellem 100.000 kr. og 200.000 kr. blev 1,0 pct., og blandt dem med en lønindkomst på over 200.000 kr. blev 0,5 pct. tildelt førtidspension.

Ud fra figur 2.13 ses, at de 50-66-årige har en lavere gennemsnitsløn end personer mellem 40-49 år. Det er også konsistent over de andre år.

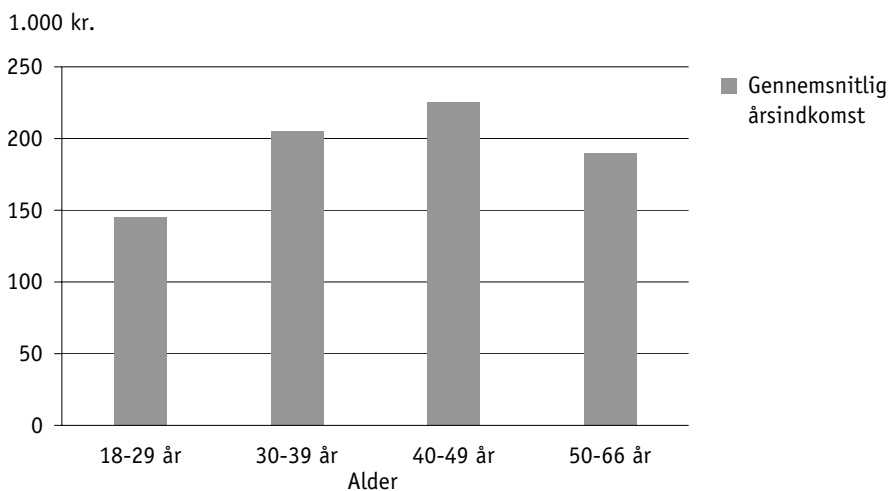
Figur 2.12.

Andel 50-66-årige mænd og kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter årsindkomst året før. 1991-1997. Procent.

Figur 2.13.

Gennemsnitlig årsindkomst for 18-66-årige mænd og kvinder. Særskilt efter alder. 1994. 1.000 kroner.

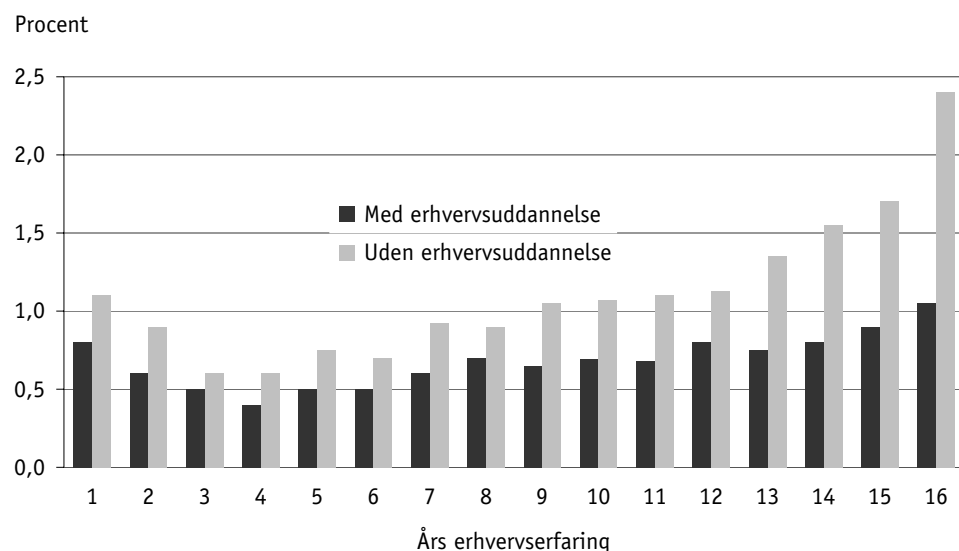
Nedslidning

Blandt personer uden erhvervsuddannelse i 1994 med mindre end 5 års erhvervserfaring blev 0,7 pct. tilkendt førtidspension, blandt personer med 5 til 10 års erhvervserfaring blev 0,9 pct. tildelt førtidspension, og blandt dem med mere end 10 års erfaring blev 1,0 pct. tildelt førtidspension.⁶⁾

Ud fra figur 2.14 ses det, at andelen af førtidspensionstilkendelser til personer uden erhvervsuddannelse stiger, når erhvervserfaringen stiger, mens det ikke i samme grad er tilfældet blandt personer med en erhvervsuddannelse.

Figur 2.14.

Andel 18-66-årige mænd og kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særsomt efter erhvervsuddannelse. 1997. Procent.

Ledighed året før⁷⁾

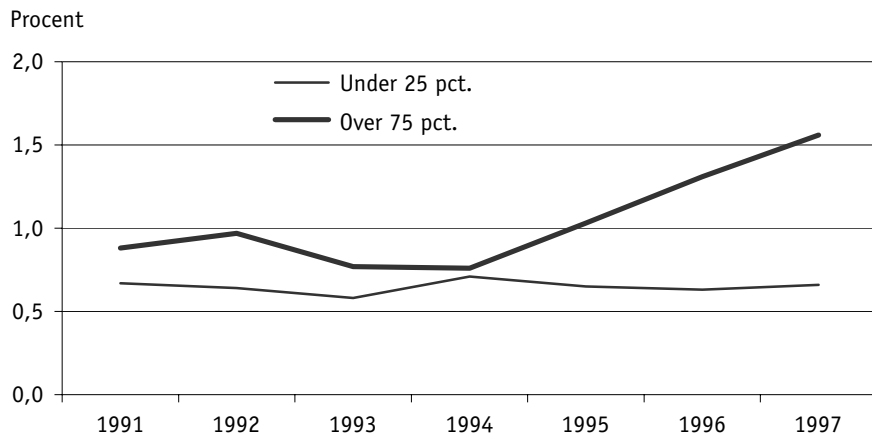
Af figur 2.15 ses, at blandt alle mænd berørt af ledighed i mindre end 25 pct. af det foregående år, fik 0,7 pct. tilkendt førtidspension i

6) Erhvervserfaring blev opdelt i tre kategorier ud fra atp-bidrag: 1. Mindre end 5 års erfaring. 2. Mellem 5 og 10 års erfaring. 3. Over 10 års erfaring. I 1990 og 1991 ser resultaterne anderledes ud, fordi variablen starter i 1980.

7) Ledighedsvariablen har fire niveauer: 1. Ledig mindre end 25 pct. af året. 2. Ledig 25-50 pct. af året. 3. Ledig 50-75 pct. af året. 4. Ledig mere end 75 pct. af året.

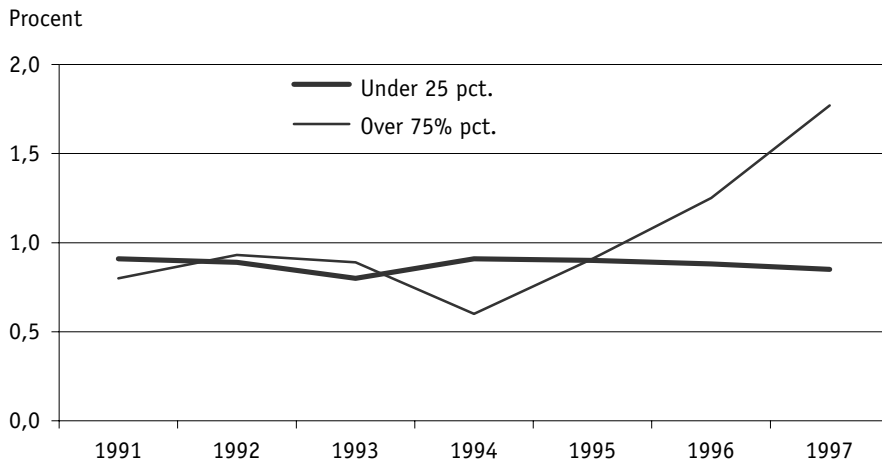
Figur 2.15.

Andel 18-66-årige mænd der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter ledighed året før. 1991-1997. Procent.

Figur 2.16.

Andel 18-66-årige kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter ledighed året før. 1991-1997. Procent.

1995. Samtidig var der blandt mænd, som var berørt af mere end 75 pct. ledighed året før, 1,0 pct., som tilkendtes førtidspension.

Blandt kvinder er resultaterne anderledes. I 1991 var der blandt alle kvinder, som havde mindre end 25 pct. ledighed året før, 0,9 pct.

som fik tilkendt førtidspension. Kun 0,8 pct. af alle kvinder, som havde mere end 75 pct. ledighed året før, blev førtidspensionister i 1991. For kvindernes vedkommende ændredes fordelingen af førtidspensionstilkendelser blandt langtidsledige (over 75 pct. af året) og korttidsledige (under 25 pct. af året) over tid. Der er blevet en større andel af de langtidsledige, som har fået tilkendt førtidspension end blandt korttidsledige. Både blandt mænd og kvinder er tilkendelseshyppigheden for de langtidsledige steget markant i sidste halvdel af 90'erne, jf. figur 2.15 og 2.16.

Arbejds miljø

For at kunne bedømme, hvilken indflydelse arbejdsmiljøet har på risikoen for at blive førtidspensionist, blev alle i arbejde spurgt i spørgeskemaet om grunden til, at de ansøgte om førtidspension.⁸⁾ Af de personer, som arbejdede i et belastende arbejdsmiljø, planlagde 7 pct. at søge eller havde allerede søgt om førtidspension. For et normalt, ikke belastende arbejdsmiljø var det den samme procentdel, der søgte eller havde søgt om førtidspension (7 pct.).

Sociale ydelser

Kontanthjælp

Personer, som modtog kontanthjælp i en stor del af året, fik hyppigere tilkendt førtidspension end dem, som ikke modtog kontanthjælp eller kun modtog kontanthjælp i en kortere periode af året. Sammenhængen mellem en persons tilkendelse af førtidspension og varighed af kontanthjælpsmodtagelse ses at være markant. I 1997 var der dobbelt så mange tilkendelser blandt mænd, der året før havde modtaget kontanthjælp i mere end 75 pct. af tiden, som blandt mænd, der slet ikke modtog kontanthjælp året før.

Andelen af førtidspensionstilkendelser blandt kvinder på kontanthjælp er steget i perioden 1991-97. Specielt er tilkendelserne blandt kvinder, som havde modtaget kontanthjælp i mere end 75 pct. af året (fra 1,5 pct. til 3,3 pct.) steget. En mulig forklaring på denne stigning er, at det først er fra og med 1994, at kontanthjælp registreres på individniveau. Før da er det registreret på familieniveau.

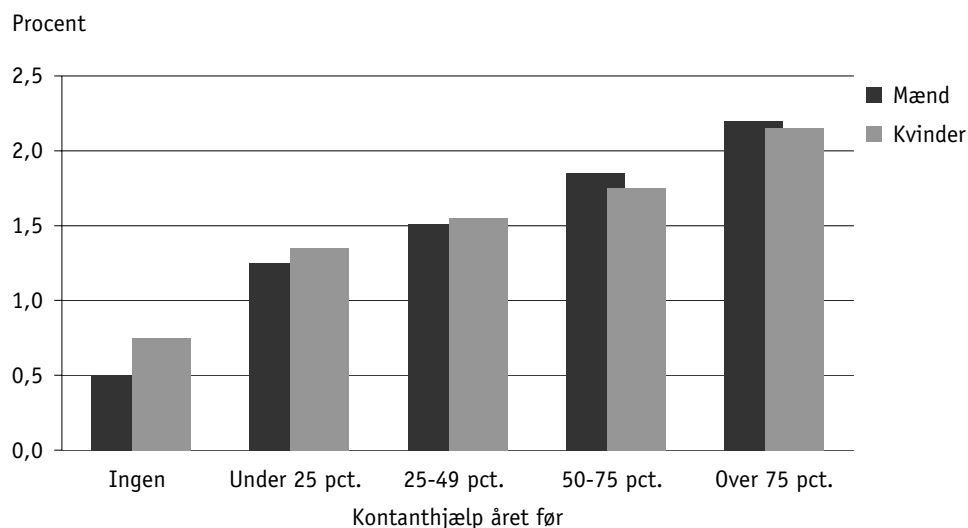
8) Variablen for et belastende arbejdsmiljø blev dannet ud fra spørgeskemadata og var en kombination af støjniveau, monotoni og luftkvalitet.

Andelen af tilkendelser blandt mænd på langvarig kontanthjælp er også steget meget i løbet af årene (1,8 pct. i 1991 og 4 pct. i 1997).

Ud fra figur 2.17 ses en positiv sammenhæng mellem andelen, der får førtidspension, og længden af kontanthjælpsmodtagelse.

Figur 2.17.

Andel 18-66-årige mænd og kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter køn og efter varighed af kontanthjælp året før. 1992. Procent.

Sygedagpenge

Blandt alle kvinder var der i 1991 0,6 pct. af dem, som ikke modtog sygedagpenge året før, som fik tilkendt førtidspension. Andelen af førtidspensionstilkendelser var stigende med varigheden af sygedagpengemodtagelse året før. De respektive andele i 1991 var 0,6 pct., 2,3 pct., 5,4 pct. og 6,9 pct. for sygedagpengeintervallerne: under 25 pct., 25-49 pct., 50-75 pct. og over 75 pct. af det foregående år.

Af alle de mænd, som ikke modtog sygedagpenge i 1990, blev 0,4 pct. førtidspensionister i 1991. Blandt mænd, der modtog sygedagpenge i hhv. mindre end 25 pct., mellem 25 og 49 pct., mellem 50 og 75 pct. og over 75 pct. af det foregående år, blev hhv. 0,5 pct., 3,7 pct., 9,5 pct. og 9,4 pct. tilkendt førtidspension i 1991.

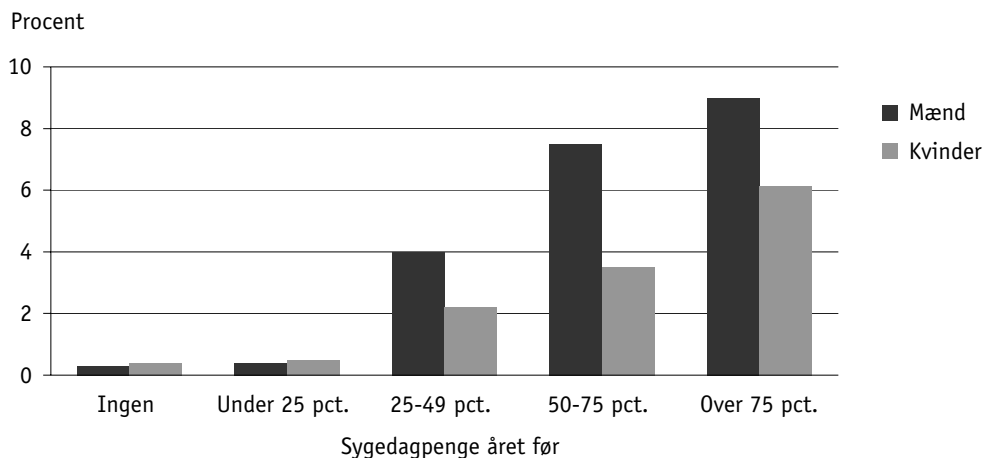
I 1996-1997 ses en markant stigning i førtidspensionstilkendelserne både blandt mænd og kvinder, som havde været langtidssyge.

Det fremgår af resultaterne, at blandt personer, som modtog sygedagpenge mere end 25 pct. af året før, forekom der meget hyppigere tilkendelser af førtidspension end blandt de personer, som ikke modtog sygedagpenge i det forudgående år.

Af figur 2.18 ses, at andelen, der får tilkendt førtidspension, stiger ganske kraftigt med varigheden af sygedagpengeperioden året før.

Figur 2.18.

Andel 18-66-årige mænd og kvinder der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter køn og efter varighed af sygedagpenge året før. 1993. Procent.

Revalidering

Der synes ikke at være nogen sammenhæng mellem tilkendelse af førtidspension og modtagelse af revalideringsydelse året før. Af alle mænd på revalidering i 1991 får 0,7 pct. tilkendt førtidspension det efterfølgende år, hvor det er 0,9 pct., for kvinders vedkommende.

Hvis varigheden af modtagelse af revalideringsydelse på et år inddeles i under 25 pct., mellem 25 pct. og 49 pct., mellem 50 pct. og 75 pct. og over 75 pct. af året, findes en sammenhæng mellem varigheden af revalidering og tilkendelse af førtidspension. I 1992

var andelen af mænd som fik tilkendt førtidspension hhv. 1,4 pct., 1,0 pct., 1,2 pct. og 0,7 pct. mht. til de fire ovenstående varigheder af revalidering. Andelen blandt kvinder var praktisk taget den samme som i 1992.

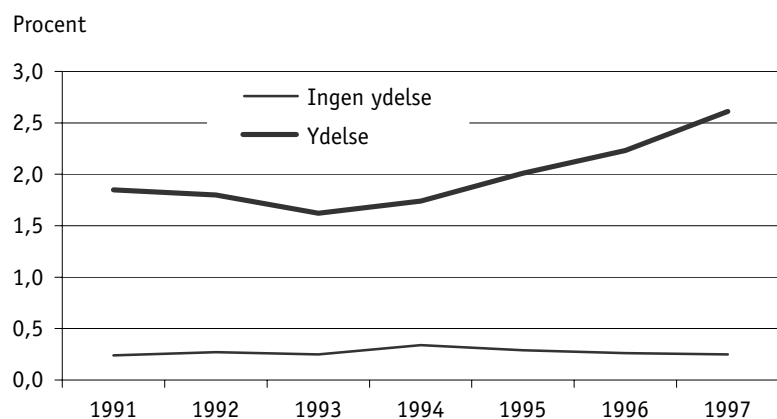
Modtagelse af social ydelse året før

I det følgende ses på alle de i det foregående behandlede ydelser under ét. Sammenhængen mellem modtagelse af en social ydelse og tilkendelseshyppigheden for førtidspension belyses. Blandt kvinder, som ikke modtog nogen social ydelse i 1992, blev 0,5 pct. tilkendt førtidspension i 1993, hvor andelen var 1,7 pct. blandt dem, som havde modtaget en social ydelse året før, hvilket det ses af tabel 2.1. Det sker altså meget hyppigere, at en person, som har modtaget en social ydelse, får tilkendt førtidspension det efterfølgende år, end det sker for en person, som ingen social ydelse har modtaget. Ud fra figur 2.19 og tabel 2.1 ses, at i 1993 er 0,3 pct. af alle mænd, som ikke modtog en social ydelse året før, blevet førtidspensionister. Derimod tilkendes førtidspension til 1,6 pct. af de mænd, som modtog en social ydelse året før.

Det ser ud til, at personer, som modtager sociale ydelser, mere hyppigt får tilkendt førtidspensioner.

Figur 2.19.

Andel 18-66-årige mænd der fik tilkendt førtidspension. Særskilt efter modtagelse af ydelse året før. 1991-1997. Procent.

Tabel 2.1.

**Andel af befolkningen mellem 18-66 år, der tilkendes førtidspension.
Særskilt efter modtagelse af social ydelse året før (i procent).**

	Modtog en ydelse året før	Modtog ingen ydelse året før
<i>Mænd</i>		
1991	1,9	0,2
1992	1,8	0,3
1993	1,6	0,3
1994	1,7	0,3
1995	2,0	0,3
1996	2,2	0,3
1997	2,6	0,3
<i>Kvinder</i>		
1991	1,9	0,5
1992	1,9	0,6
1993	1,7	0,5
1994	1,8	0,6
1995	2,2	0,5
1996	2,3	0,5
1997	2,7	0,4

Ud over at mange personer, som får tilkendt førtidspension, har modtaget en social ydelse året før, er der endnu flere, som har modtaget en eller anden form for social ydelse de foregående år (1990-1996). I 1997 er det fx 81 pct. af alle de personer, som får tilkendt førtidspension, der har modtaget en social ydelse i minimum ét af årene 1990-96.

I 1997 var der 0,2 pct. blandt mænd og 0,4 pct. blandt kvinder, der ikke havde modtaget nogen form for ydelse de foregående 7 år, som fik tilkendt førtidspension. Blandt de personer, som havde modtaget en ydelse de foregående 7 år, er det 1,2 pct. af mændene og 1,3 pct. af kvinderne, som blev førtidspensionister i 1997.

Ud fra tabel 2.2 ses, at 1,5 pct. af dem, som havde modtaget kontanthjælp på et eller andet tidspunkt i de foregående 7 år, fik tilkendt førtidspension i 1997, hvor det kun er 0,6 pct. blandt dem, som ikke har modtaget kontanthjælp de foregående år. I 1997 var der 1,2 pct., som tilkendtes førtidspension, af alle dem, som på et el-

ler andet tidspunkt inden for de sidste 7 år havde modtaget sygedagpenge, hvorimod kun 0,5 pct. af ikke-sygedagpengemodtagere fik tilkendt førtidspension. Endelig ses, at 2,1 pct. af dem, som havde modtaget revalidering på et eller andet tidspunkt de 7 foregående år, fik tilkendt en førtidspension i 1997. Blandt dem, som ikke havde modtaget revalidering, fik kun 0,7 pct. tilkendt førtidspension.

Tabel 2.2.
Andel 18-66-årige der i 1997 fik tilkendt førtidspension. Særs­kilt efter modtagelse af ydelse i 1990-1996. Procent.

	Tilkendt førtidspension i 1997	
	Ydelse	Ikke ydelse
Kontanthjælp	1,5	0,6
Sygedagpenge	1,2	0,5
Revalidering	2,1	0,7

Hvem får førtidspension?

For at finde frem til, hvilke personer der specielt risikerer at blive førtidspensionister, testes betydningen af en række variable ved hjælp af logistiske modeller. I modellerne testes samtidig en række af de forhold, der er behandlet i de foregående kapitler. Desuden udnyttes den information, der ligger i, at den enkelte person kan følges i en 8-års periode fra 1990 til 97. Ved at benytte overlevelsesanalysen findes den langsigtede effekt af fx at have været på kontanthjælp eller at have været udsat for en ulykke på sandsynligheden for at få førtidspension. Det første datasæt består af alle personer, som modtog kontanthjælp i 1990, og gruppen følges så gennem resten af perioden fra 1991 til 1997. Et andet datasæt består af alle, som ikke modtog kontanthjælp i 1990, og observationerne af gruppen i de efterfølgende år. Lignende datasæt dannes for personer, som hhv. modtog og ikke modtog sygedagpenge, og for personer med og uden erhvervsuddannelse.

Kontanthjælpsmodtagere

Resultaterne af de logistiske regressioner for grupperne kontanthjælpsmodtagere og ikke-kontanthjælpsmodtagere vises i tabel 3.1. Odds ratio mindre end 1 svarer til negative effekter og odds ratio over 1 til positive. Positive parameterestimater beskriver en positiv sammenhæng mellem en afhængig variabel og en bestemt forklarende variabel. Forklarende variable er tidsforskuet et år.

Selvom antal førtidspensionstilkendelser pr. år er faldet i perioden, så er sandsynligheden for at få tilkendt førtidspension blandt kontanthjælpsmodtagere ikke faldet. En del af udviklingen skyldes formentlig, at der er blevet færre kontanthjælpsmodtagere.

Både for gruppen af kontanthjælpsmodtagere fra 1990 og gruppen af ikke-kontanthjælpsmodtagere fra 1990 indikerer de negative parameterestimater, at kvinder har større sandsynlighed for at få førtidspension end mænd.

Tabel 3.1.
Regressionsresultat for kontanthjælpsmodtagere og ikke-kontanthjælpsmodtagere.

Variabel	Kontanthjælpsmodtagere		Ikke-kontanthjælpsmodtagere	
	Odds ratio	Signifikanssandsynlighed	Odds ratio	Signifikanssandsynlighed
Intercept		0,0001		0,0001
1992	0,893	0,0001	1,029	0,0162
1993	0,731	0,0001	0,980	0,0907
1994	0,757	0,0001	1,155	0,0001
1995	0,903	0,0001	1,181	0,0001
1996	1,031	0,1794	1,201	0,0001
1997	1,055	0,0255	1,259	0,0001
Fyret	0,537	0,0001	0,810	0,0001
Lønindkomst	0,382	0,0001	0,734	0,0001
Enlig med børn	0,550	0,0001	0,444	0,0001
Samlevende uden børn	0,689	0,0001	0,741	0,0001
Samlevende med børn	0,492	0,0001	0,406	0,0001
Psykisk sygdom	1,632	0,0001	2,099	0,0001
Fysisk sygdom	1,332	0,0001	1,606	0,0001
Revalidering	0,927	0,0001	0,928	0,0001
Langtidsledighed	0,604	0,0001	1,223	0,0001
Kontanthjælp	1,145	0,0001	1,255	0,0001
Sygedagpenge	1,152	0,0001	1,489	0,0001
Alder	1,289	0,0001	1,398	0,0001
Mand	0,947	0,0001	0,784	0,0001
Skilt	0,918	0,0060	1,180	0,0001
Kort uddannelse	0,927	0,0001	0,689	0,0001
Mellemlang uddannelse	0,871	0,0001	0,697	0,0001
Lang uddannelse	0,738	0,0001	0,481	0,0001
Erhvervs erfaring	0,983	0,0001	0,992	0,0001

Referencegruppen for uddannelse: grundskole; familiestatus: enlig uden børn; sygdom: rask; år: 1991.

Regressionsresultaterne viser, at der er en positiv korrelation mellem psykisk sygdom, fysisk sygdom, forudgående modtagelse af sygedagpenge og sandsynligheden for at blive førtidspensionist. Yderligere ses det, at odds ratioen for sygdom er meget mere markant blandt ikke-kontanthjælpsmodtagere end blandt kontanthjælpsmodtagere.

Personer med en kort uddannelse har større sandsynlighed for at blive førtidspensionister end personer med en lang uddannelse.

Langtidsledighed spiller en stor rolle for sandsynligheden for at blive førtidspensionist blandt personer, som ikke er kontanthjælpsmodtagere. Parameterestimatet er positivt, og odds ratioen for at få førtidspension er estimeret til at være næsten halvdelen gang større for en person med langtidsledighed end for en person med meget lav ledighed.

Der er negativt parameterestimat (odds ratio under 1) for erhvervs-erfaring blandt personer, som ikke modtog kontanthjælp i 1990. Det betyder, at jo længere en person har været tilknyttet arbejdsmarkedet, jo mindre sandsynlighed er der for at modtage førtidspension. Lang erhvervs-erfaring kunne medføre, at personen akkumulerer sine evner over tid, og derfor er personen bedre stillet på jobmarkedet. For gruppen af kontanthjælpsmodtagere er resultatet det samme, hvilket kunne tyde på, at kontanthjælpsperioden for mange i 1990 kun var midlertidig.

Lønniveauet ser ud til at have stor indflydelse på sandsynligheden for at modtage førtidspension. En kontanthjælpsmodtager, som havde en lønindkomst på 150.000 kr. eller mere året før, har en halvt så stor sandsynlighed for at blive førtidspensionist, som en kontanthjælpsmodtager med en lønindkomst på mindre end 150.000 kr. året før. Det samme gælder for ikke-kontanthjælpsmodtagere.

Det ser yderligere ud til, at enlige uden børn har en større sandsynlighed for at modtage førtidspension end andre familietyper. Af odds ratio ses, at den relative sandsynlighed for at blive førtidspensionist er to gange så stor blandt enlige uden børn end blandt enlige med børn.

Der er en klar sammenhæng mellem varigheden af kontanthjælpsmodtagelse og sandsynligheden for at få førtidspension. Når varigheden af kontanthjælp stiger, så stiger sandsynligheden for at modtage førtidspension.

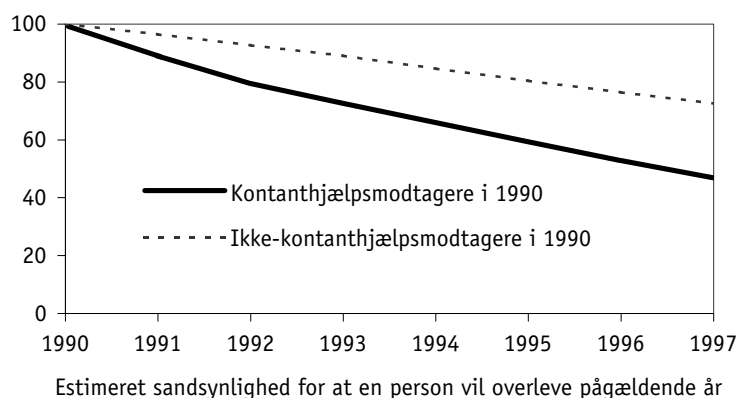
Det er ikke helt klart, hvilket fortegn man skulle forvente til parameterestimaterne for deltagelse i revalidering. Der er givetvis kræfter, der trækker i begge retninger. På den ene side må man forvente, at revalidering i nogle tilfælde prøves som en sidste mulighed før førtidspension – og at det i mange tilfælde ender med en pension. Det trækker i retning af et positivt fortegn (dvs. odds ratio over 1), fordi revalidering kommer til at være indikator for en selektionsmekanisme. På den anden side kunne man forvente, at de kommunale sagsbehandlere kun iværksætter revalidering, hvis de skønner det realistisk – og at revalidering i mange tilfælde lykkes. Den mekanisme trækker i retning af et negativt fortegn (dvs. odds ratio under 1), (revalidering fører til selvforsørgelse og ikke til førtidspension). Parameterestimater for revalidering mht. begge grupper er negative. Dette tyder altså på, at revalidering typisk ikke er den sidste mulighed inden førtidspension. Det ser ud til, at personer som er på revalidering, har en rimelig sandsynlighed for at vende aktivt tilbage til arbejdsmarkedet. Estimaterne indikerer, at der er relativt mange, hvis arbejdsmarkedssituation påvirkes positivt af revalidering.

Overlevelsesanalyse – kontanthjælpsmodtagere i forhold til ikke-kontanthjælpsmodtager

Kontanthjælpsmodtagere og ikke-kontanthjælpsmodtageres sandsynlighed for at få førtidspension over en årrække illustreres ved hjælp af overlevelsesrater. Figur 3.1 og 3.2 viser overlevelsessandsynlighed for mænd og kvinder fra hhv. gruppen kontanthjælpsmodtagere fra 1990 og gruppen ikke-kontanthjælpsmodtagere fra 1990. Ved at holde alt andet konstant kan overlevelsesraterne sammenlignes. Hovedresultatet er, at kontanthjælpsmodtagere har en lavere overlevelsesrate end ikke-kontanthjælpsmodtagere. Det vil sige, over tid er der en større sandsynlighed for at kontanthjælpsmodtagere bliver førtidspensionister. Mænd og kvinder har den samme overlevelsesrate blandt kontanthjælpsmodtagere.

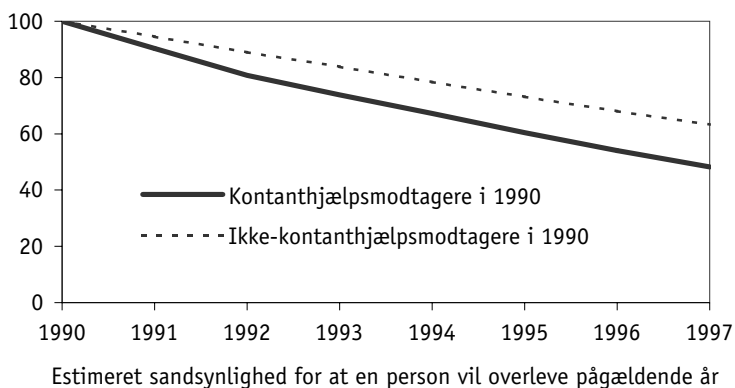
Figur 3.1.
Overlevelsesanalyse for mænd. Procent.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Figur 3.2.
Overlevelsesanalyse for kvinder. Procent.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Sygedagpengemodtagere

Resultaterne af de logistiske regressioner mht. gruppen af sygedagpengemodtagere i 1990 og den gruppe, som ikke modtog sygedagpenge i 1990, er vist i tabel 3.2. Odds ratio mindre end 1 svarer til negative effekter og odds ratio over 1 til positive effekter. Positive

parameterestimater beskriver en positiv sammenhæng mellem en afhængig variabel og en bestemt forklarende variabel. Forklarende variabler er tidsforskudt et år.

Tabel 3.2.
Regressionsresultat for sygedagpengemodtagere og ikke-sygedagpenge-
modtagere.

Variabel	Sygedagpengemodtagere		Ikke-sygedagpengemodtagere	
	Odds ratio	Signifikanssandsynlighed	Odds ratio	Signifikanssandsynlighed
Intercept		0,0001		0,0001
1992	0,897	0,0001	1,027	0,0230
1993	0,920	0,0001	0,902	0,0001
1994	0,879	0,0001	1,078	0,0001
1995	0,941	0,0106	1,136	0,0001
1996	0,987	0,5907	1,179	0,0001
1997	0,991	0,7167	1,237	0,0001
Fyret	0,754	0,0001	0,704	0,0001
Lønindkomst	0,600	0,0001	0,693	0,0001
Enlig med børn	0,570	0,0001	0,459	0,0001
Samlevende uden børn	0,767	0,0001	0,725	0,0001
Samlevende med børn	0,540	0,0001	0,377	0,0001
Psykisk sygdom	1,874	0,0001	1,947	0,0001
Fysisk sygdom	1,287	0,0001	1,632	0,0001
Revalidering	0,902	0,0001	0,949	0,0001
Langtidsledighed	0,908	0,0005	0,902	0,0001
Kontanthjælp	1,227	0,0001	1,235	0,0001
Sygedagpenge	1,390	0,0001	1,490	0,0001
Alder	1,442	0,0001	1,347	0,0001
Mand	0,929	0,0001	0,790	0,0001
Skilt	1,035	0,3453	1,124	0,0001
Kort uddannelse	0,874	0,0001	0,691	0,0001
Mellemlang uddannelse	0,881	0,0001	0,689	0,0001
Høj uddannelse	0,812	0,0014	0,474	0,0001
Erhvervs erfaring	1,011	0,0001	0,987	0,0001

Referencegruppen for uddannelse: grundskole; familiestatus: enlig uden børn; sygdom: rask; år: 1991.

Både blandt sygedagpengemodtagere og ikke-sygedagpengemodtagere har kvinder en højere sandsynlighed for at blive førtidspensioneret end mænd.

Der er en positiv korrelation mellem fysiske sygdomme, psykiske sygdomme, varigheden af sygedagpenge og sandsynligheden for at få tilkendt førtidspension for begge grupper. For begge grupper gælder det også, at odds ratioen er to gange større for en psykisk syg end for en person uden registreret sygeforløb. Også for fysisk syge er der en større sandsynlighed for at få førtidspension.

En stigning i varigheden af sygedagpenge øger sandsynligheden for at komme på førtidspension. Lange sygdomsperioder er en indikator på forekomst af en varig sygdom, der kan gøre det svært at vende tilbage til arbejdsmarkedet.

En anden faktor, som burde påvirke sandsynligheden for at modtage førtidspension, er alder. Blandt både sygedagpengemodtagere og ikke-sygedagpengemodtagere er der en positiv sammenhæng mellem alder og modtagelse af førtidspension. Odds ratioen for at modtage førtidspension pga. alder er større blandt gruppen af sygedagpengemodtagere i forhold til den anden gruppe. Det virker forståeligt, da en ældre person formodentlig oftere vil have sværere ved at komme sig efter en sygdom end yngre personer. Man kan heller ikke udelukke, at ældre personer ofte er sygemeldt af andre grunde end yngre personer. Nedslidningssygdom vil jo i hvert fald hyppigere vise sig blandt de lidt ældre på arbejdsmarkedet end blandt de yngre.

For begge de omtalte 1990-grupper er langtidsledighed i det forangående år positivt korreleret med risikoen for at få førtidspension for ikke-kontanthjælpsmodtagere. Det ser dog ud som om at langtidsledighed har en meget lille og negativ effekt på sandsynligheden for at blive førtidspensionist blandt ikke-sygedagpengemodtagere og sygedagpengemodtagere.

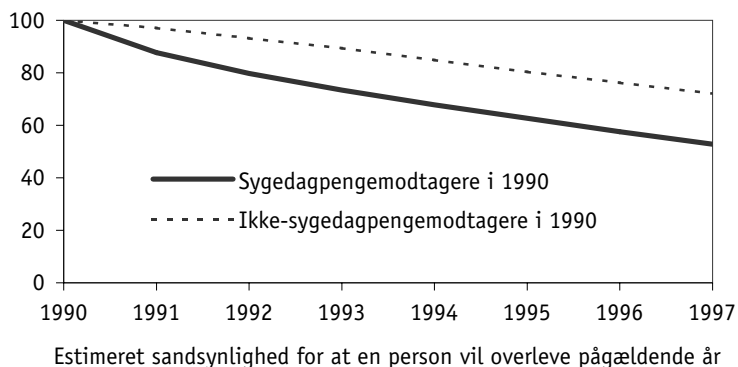
Personer med ingen eller kort erhvervsuddannelse har større sandsynlighed for at blive førtidspensionister end højtuddannede.

Overlevelsesanalyse – sygedagpengemodtagere i forhold til ikke-sygedagpengemodtagere

Ud fra figur 3.3 og 3.4 ses forskellen på overlevelsesraterne mht. køn blandt hhv. dem, der modtog sygedagpenge, og dem, der ikke modtog sygedagpenge. Sygedagpengemodtagerne fra 1990 har en højere risiko for at blive førtidspensionister.

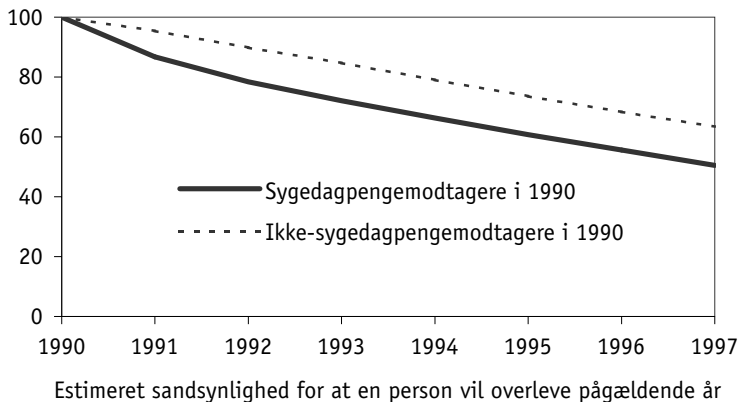
Figur 3.3.
Overlevelsesanalyse for mænd. Procent.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Figur 3.4.
Overlevelsesanalyse for kvinder. Procent.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Personer med og uden erhvervsuddannelse

Resultaterne af overlevelsesanalysen baseret på registerdata for personer med og uden erhvervsuddannelse findes i tabel 3.3.

Odds ratio mindre end 1 svarer til negative effekter og odds ratio over 1 til positive. Forklarende variabler er tidsforskuet et år.

Tabel 3.3.

Regressionsresultat for personer med og uden erhvervsuddannelse.

Variabel	Uden erhvervsuddannelse		Med erhvervsuddannelse	
	Odds ratio	Signifikanssandsynlighed	Odds ratio	Signifikanssandsynlighed
Intercept		0,0001		0,0001
1992	1,020	0,2479	1,002	0,8531
1993	0,989	0,5319	0,888	0,0001
1994	1,001	0,9379	1,083	0,0001
1995	1,123	0,0001	1,115	0,0001
1996	1,176	0,0001	1,157	0,0001
1997	1,154	0,0001	1,243	0,0001
Fyret	0,748	0,0001	0,730	0,0001
Lønindkomst	0,623	0,0001	0,696	0,0001
Enlig med børn	0,549	0,0001	0,464	0,0001
Samlevende uden børn	0,739	0,0001	0,727	0,0001
Samlevende med børn	0,507	0,0001	0,382	0,0001
Psykisk sygdom	1,960	0,0001	2,004	0,0001
Fysisk sygdom	1,512	0,0001	1,604	0,0001
Revalidering	0,914	0,0001	0,945	0,0001
Langtidsledighed	0,987	0,5037	0,867	0,0003
Kontanthjælp	1,253	0,0001	1,229	0,0001
Sygedagpenge	1,455	0,0001	1,459	0,0001
Alder	1,421	0,0001	1,347	0,0001
Mand	0,807	0,0001	0,859	0,0001
Skilt	1,123	0,0001	1,098	0,0001
Lav uddannelse	0,871	0,0001	0,701	0,0001
Mellemlang uddannelse	0,697	0,0001	0,729	0,0001
Lang uddannede	0,506	0,0001	0,498	0,0001
Erhvervs erfaring	1,024	0,0001	0,980	0,0001

Referencegruppen for uddannelse: grundskole; familiestatus: enlig uden børn; sygdom: rask; år: 1991.

Regressionsresultaternes relativt konstante årsdummier blandt personer med og uden erhvervsuddannelse synes heller ikke at indikere nogen effekt af ændringer i tilkendelsessystemet over årene. Både for dem med og uden erhvervsuddannelse, som året før havde en lønindkomst på over 150.000 kr., er sandsynligheden for at blive førtidspensionist meget lille.

Resultaterne viser tegn på positiv korrelation mellem alder og førtidspensionstilkendelse, uafhængigt af erhvervsuddannelse. Dette kunne tyde på, som før omtalt, at ældre personer uden erhvervsuddannelse ikke kan klare det samme fysiske arbejde, som da de var yngre. Det fysiske nedslidende arbejde vil formodentlig hyppigere være at finde blandt ufaglærte arbejdere. Ofte er alder korreleret med en persons erhvervserfaring. Resultaterne understøtter hypoteserne om erhvervserfaring og personer uden erhvervsuddannelse. Dvs. jo længere erhvervserfaring, jo større sandsynlighed for førtidspension. Den positive sammenhæng mellem erhvervserfaring og førtidspension findes kun blandt gruppen af personer uden erhvervsuddannelse.

De fysiske og psykiske sygdommes effekt på sandsynligheden for tilkendelse af førtidspension blandt personer med og uden erhvervsuddannelse, er de samme som sygedagpenges og kontanthjælps effekt for de andre grupper. Personer med erhvervsuddannelse har dog en lidt større sandsynlighed for at modtage førtidspension, hvis de har haft en psykisk sygdom året før. Yderligere er odds ratioen for at få førtidspension to gange så stor, når en person har haft en psykisk sygdom året før, som når personen var uden registreret sygeforløb, og der ses bort fra erhvervsuddannelse.

Igen ses at familiestatus spiller en rolle mht. førtidspension. Ligesom for de andre grupper har enlige uden børn under 18 større risiko for førtidspension end par med børn.

Blandt arbejdere med erhvervsuddannelse er der en meget lille negativ sammenhæng mellem lang ledighed og sandsynlighed for tilkendelse af førtidspension. Til gengæld er modtagelsen af kontanthjælp året før positivt korreleret med sandsynligheden for at blive førtidspensionist, uafhængigt af om det drejer sig om en per-

son med eller uden erhvervsuddannelse. Erhvervsevnen for personer uden erhvervsuddannelse er måske mindre omstillelig end den er for personer med erhvervsuddannelse. Det kunne betyde, at dem uden erhvervsuddannelse har færre jobmuligheder, og deres arbejdsmarkedstilknytning derfor bliver mere sårbar over for økonomiske konjunkturer og arbejdsmarkedsændringer.

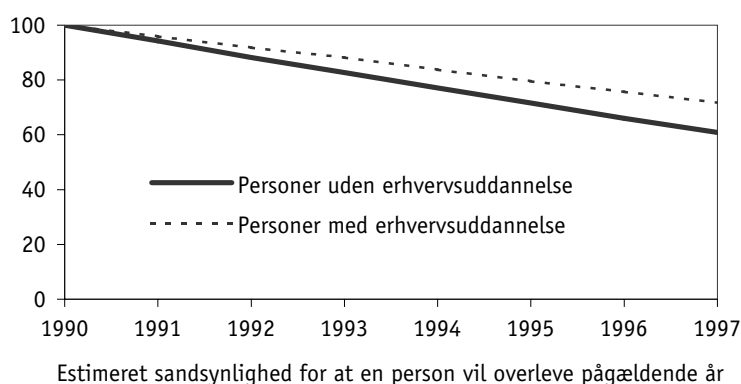
Revalidering er derimod negativt korreleret med risikoen for modtagelse af førtidspension. Igen kunne det indikere, at revalideringen faktisk virker og får personer tilbage på arbejdsmarkedet, selv når erhvervsevnen er nedsat.

Overlevelsesanalyse – personer med og uden erhvervsuddannelse

Figurerne 3.5 og 3.6 viser overlevelsestiden mht. køn og erhvervsuddannelse i 1990. Alt andet lige ses det, at personer uden erhvervsuddannelse har en lavere overlevelsesrate, dvs. de bliver hyppigere førtidspensionister end personer med en erhvervsuddannelse. Yderligere er der en lavere overlevelsesrate blandt kvinder.

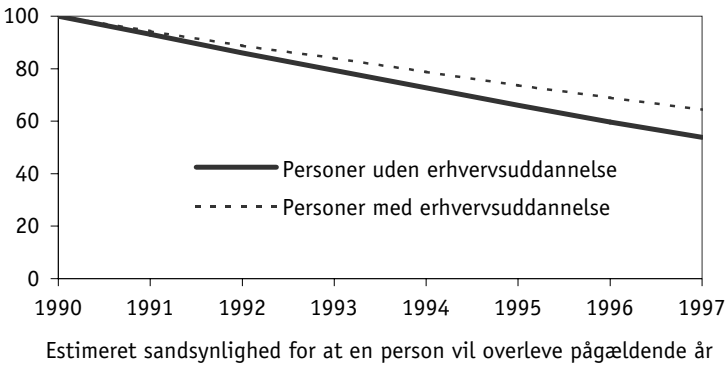
Figur 3.5.
Overlevelsesanalyse for mænd. Procent.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Figur 3.6.
Overlevelsesanalyse for kvinder. Procent.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Opvækstvilkår, arbejdsmiljø og misbrug

Spørgeskemaet fra år 2000 giver mulighed for at se sammenhængen mellem opvækstvilkår, arbejdsmiljø, misbrugsproblemer og sandsynligheden for at blive førtidspensionist. Anvendelsen af spørgeskemadata kan derfor perspektivere problemstillingerne mht. hvilke personer der er i risikogruppen for at blive førtidspensionister. Regressionsresultaterne fra logitmodellen baseret på spørgeskemadata vises i tabel 3.4.

Tabel 3.4.
Regressionsresultat for spørgeskemadata.

Variabel	Signifikanssandsynlighed	Odds ratio
Intercept	0,0001	
Alder	0,0001	1,071
Misbrug	0,7644	0,671
Ulykke	0,0117	2,009
Ydelse	0,0001	5,778
Opvækst	0,0839	0,031
Arbejdsmiljø	0,0491	0,258

Estimationsresultaterne viser, at misbrugsproblemer i forbindelse med førtidspension ikke er signifikant. Der er en positiv sammenhæng

mellem mænd, som overvejer at søge (eller har søgt) om førtidspension og deres forudgående og nuværende misbrugsproblemer. Parameterestimatet mht. misbrugsproblemer er altså positivt, og odds ratioen er fire gange større for misbrugere end for ikke-misbrugere.

Ulykker ser ud til at have en effekt på sandsynligheden for at modtage førtidspension. Parameterestimatet ses at være positivt, og odds ratioen er to gange større for en person, der har været udsat for en alvorlig ulykke inden for de sidste 5 år, end for en person, som ikke har været udsat for en ulykke. Det resultat underbygger hypotesen om, at ulykker kunne medføre midlertidig eller permanent reduktion af erhvervsevnen og dermed øge sandsynligheden for tilkendelse af førtidspension.

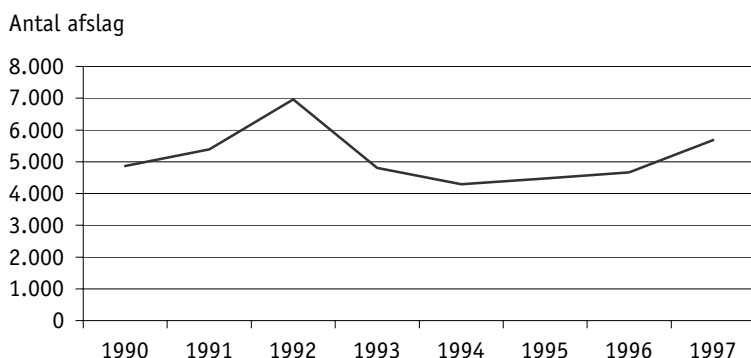
Det kan ikke påvises, at arbejdsmiljøfaktorerne betyder noget for sandsynligheden for at få førtidspension (odds ratio under 1) – når vi kontrollerer for alle de andre faktorer.

Afslag på førtidspension

Mellem 4.500 og 7.000 personer om året fik afslag på førtidspension i Danmark i perioden 1990 til 1997, jf. figur 4.1. Antallet af personer på førtidspension i 1990'erne er markant højere end i 1970'erne, dog er antallet faldet svagt siden 1998. Personer som fik afslag på førtidspension i 1970'erne og 1980'erne er allerede blevet beskrevet i tidligere undersøgelser, jf. Bengtsson (1989), Hübbe (1979) og Amnitzbøll Rasmussen (1980). Bengtsson fandt ud fra pensionsstatistikken, at kvindernes afslagsprocent har været dobbelt så stor som mændenes i perioden 1984-88. Afslagsprocenten blandt mænd var mellem 6,9 pct. og 8,0 pct. i 1984-88, hvor kvindernes afslagsprocent lå mellem 12,0 pct. og 16,2 pct. i samme periode. Kvinderne var overrepræsenteret blandt ansøgerne til førtidspension i 1980'erne. Da afslagsprocenten blandt kvinder netop er høj, mener han ikke, at kvinder i højere grad end mænd har behov for førtidspension. Denne undersøgelse vil se på, hvordan afslagsfordelingen har været i 1990'erne. Yderligere ses på, hvad afslag på førtidspension afhænger af, og om lovændringer kan forklare udviklingen i afslag.

Figur 4.1.

Antal afslag på førtidspension. 1990-1997.

Sammenhængen mellem pensionsforhold, erhvervsevne, helbred og dødelighed i perioden 1971-76 blev undersøgt af Hübbe (1979).

80 pct. af de personer, som fik afslag på deres første ansøgning om invalidepension, fik tilkendt invalidepension, når de senere søgte igen. Det mest markante forhold var, at mens afslagsprocenten ved første ansøgning var 12 pct., var der efter 5 år kun 9 pct. af ansøgerårgangen, som ikke havde fået tilkendt invalidepension. Hübbe konkluderede, at helbredsmæssige kriterier ikke er tilstrækkelige, når man vil bedømme erhvervsevnen hos en invalidepensionsansøger. I dette kapitel gennemføres analyser af sammenhænge mellem pensionsafslag og helbredshistorie, samtidig tages der højde for Hübbes kritik og der ses derfor også på ikke-helbredsmæssige faktoreres indflydelse på muligheden for at få tilkendt pension.

I en analyse af tilknytningen til arbejdsmarkedet før og efter afslag på en invalidepensionsansøgning fandt Amnitzbøll Rasmussen (1980), at 70 pct. af de personer, der fik afslag på ansøgning om invalidepension i 1977, ikke havde et erhvervsarbejde umiddelbart før ansøgningen om invalidepension. Samtidig blev mange personer, som fik afslag på en ansøgning om invalidepension, genindstillet til pension, eller de havde en pensionssag under forberedelse med det samme efter afslaget.

Behovet for at undersøge de seneste tendenser inden for førtidspensionsafslag er stort, netop fordi lovgivningen, arbejdsmarkedssituationen, befolkningssammensætningen etc. er ændret siden 1970'erne. Ikke mindst er kompetencen til at afgøre førtidspensionssager decentraliseret til kommunerne i løbet af 90'erne.

I det følgende ses nærmere på de mennesker, der har fået afslag på en ansøgning om førtidspension. Vi ved fra de tidligere undersøgelser, at en væsentlig andel af dem, der har fået afslag på en ansøgning om førtidspension, får en sådan tilkendt i løbet af en kortere årrække. Men der har altid været og er stadig en stor andel, hvor det ikke er tilfældet. Hvordan går det disse personer med hensyn til forsørgelse?

De tidligere undersøgelser har ikke belyst forsørgelsesgrundlaget for personer, der har fået afslag på en førtidspension, eller forsørgelses-

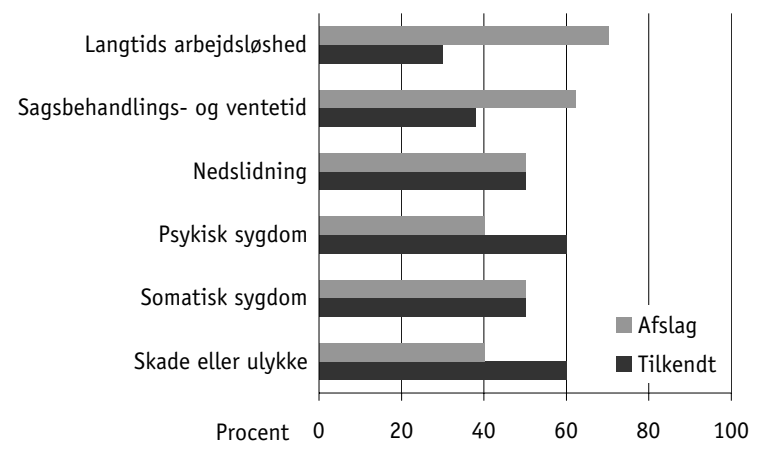
grundlaget i tiden inden de ved en senere ansøgning får tilkendt pension.

Behovet for førtidspension

En stor andel af førtidspensionsansøgerne har vurderet, at årsagen til, at de havde behov for førtidspension, var nedslidning eller en somatisk sygdom. Samtidig er der omkring 50 pct. blandt disse førtidspensionsansøgere, der fik afslag på deres ansøgning i 1997, jf. figur 4.2. Blandt førtidspensionsansøgere, som mener, at deres behov skyldes en skade eller ulykke, er afslagsprocenten lidt over 40. Afslagsprocenten er mindre blandt ansøgere med psykiske sygdomme.

Figur 4.2.

Andel 18-66-årige der fik tilkendt eller afslag på førtidspension i 1997. Særs­kilt for ansøgers vurdering af årsagen til førtidspensionsbehov. Procent.

Omkring 50 pct. af de ansøgere, hvis behov for førtidspension skyldes nedslidning, får afslag.

Mange førtidspensionsafslag findes blandt personer, som mener, at deres førtidspensionsbehov skyldes sagsbehandlings- og ventetid og langtidsarbejdsløshed.

Generelt får førtidspensionsansøgere, som synes, de har helbreds-
mæssige problemer, i højere grad tilkendt førtidspension, end an-
søgere som mener, de har behov for førtidspension på grund af
langtidsledighed, sagsbehandlings- og ventetid.

**Fremtidig forsørgelse
for personer der får afslag på førtidspension**

Vi ved fra afgørelsesregisteret, at en væsentlig andel af dem, der har
fået afslag på en ansøgning om førtidspension, får en sådan tilkendt
i løbet af en kortere årrække. Men der er også en stor andel, hvor
det ikke er tilfældet. Hvordan går det disse personer med hensyn
til forsørgelse?

Blandt personer, der fik afslag på førtidspension i 1990, var der 54
pct., der modtog sociale ydelser i 1991 jf. tabel 4.1. Antallet, som
modtog sociale ydelser året efter et afslag, steg i perioden 1991-97.

Mellem 6 og 12 pct., modtog revalidering året efter afslag på
førtidspension, jf. tabel 4.1.

Tabel 4.1.
**Andel af personer som modtager sociale ydelser eller løn, året efter at de
har fået afslag på førtidspension. Procent.**

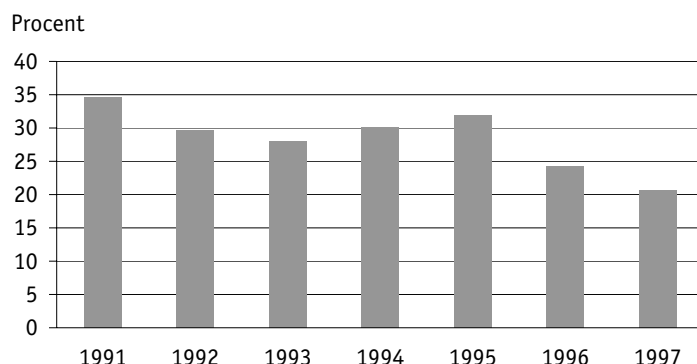
År	Ydelser	Sygedagpenge	Revalidering	Kontanthjælp	Løn
1991	54	9	6	48	24
1992	60	8	8	55	22
1993	62	8	7	57	20
1994	57	8	7	51	21
1995	54	9	8	48	22
1996	62	10	9	54	23
1997	65	14	12	56	24

Omkring halvdelen af dem, der fik afslag på ansøgning om førtids-
pension, modtog året efter kontanthjælp. Mellem 20 og 25 pct. af
dem, der i perioden 1991-97 fik afslag på ansøgning om førtidspen-
sion, havde året efter lønindkomst fra ordinær beskæftigelse.

Mellem 20 og 35 pct. af de personer, som fik afslag på ansøgning om førtidspension, modtog ikke sociale ydelser eller lønindkomst året efter afslaget. De må således forsørge sig ved opsparing, ægtefælles indkomst eller anden families formue, jf. figur 4.3.

Figur 4.3.

Andel der har fået afslag på en ansøgning om førtidspension, som hverken modtog sociale ydelser eller lønindkomst året efter. 1991-1997. Procent.

Omtrent 85 pct. af de personer, som hverken modtog en form for ydelse eller havde ordinært arbejde, var gift. Det tyder på, at mange forsørges af ægtefælle.

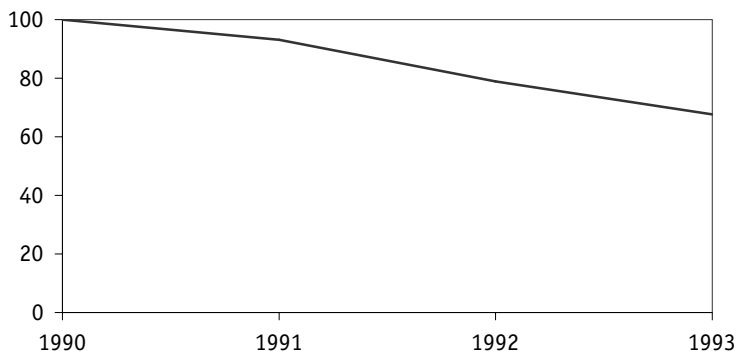
Personer, der har fået afslag på førtidspension, får senere førtidspension

Mange af de personer, som oprindeligt fik afslag på førtidspension, har alligevel efter nogle år fået tilkendt førtidspension, jf. figur 4.4 og figur 4.5. Forløbet er illustreret med en overlevelseskurve, der viser andelen, der stadig ikke har fået tilkendt førtidspension som funktion af tiden. I figur 4.4 er vist overlevelseskurve for de personer, der søgte førtidspension i 1990 og fik afslag. I 1990 var overlevelsesandelen naturligvis 1. Allerede i 1991 var der 7 pct., der fik tilkendt førtidspension. Og i 1993 var der godt 68 pct. af dem, der i 1990 fik afslag på førtidspension, som stadig ikke havde fået tilkendt en sådan. Overlevelsesraterne ændres ikke markant i perioden 1990-97. Så en person, der fik afslag i 1990, og en person, der fik afslag i 1994, har nogenlunde samme sandsynlighed for på et senere tidspunkt at få tilkendt en førtidspension.

Figur 4.4.

Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990.

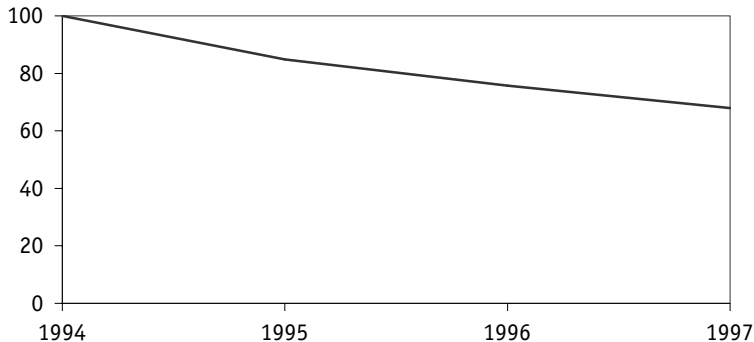
Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Figur 4.5.

Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1994.

Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

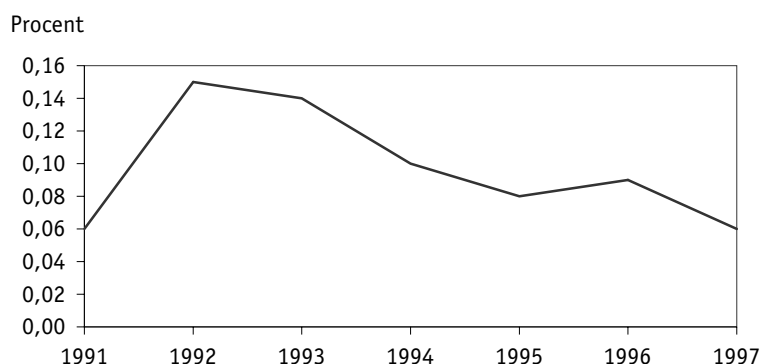
Den estimerede sandsynlighed for, at en person, der modtog afslag på en ansøgning om førtidspension i 1990, undgår førtidspension i 1993, er 68 pct. jf. figur 4.4. Den estimerede sandsynlighed for, at en person, der modtog førtidspensionsafslag i 1994, undgår førtidspension i 1997, er 68 pct., jf. figur 4.5.

Hidtil er der set på andelen, der stadig ikke har fået tilkendt førtidspension 1, 2, 3, 4, 5 og 6 år efter afslaget på første ansøgning. I det

følgende ses på sandsynlighed for at få tilkendt førtidspension i år 1, 2, 3, 4, 5 og 6, givet at man ikke allerede i et foregående år havde fået den (hazardraten). I figur 4.6 er vist hazardraten for perioden 1991-97 for personer, der i 1990 fik afslag på førtidspension. En hazardrate på 0,08 i 1995 udtrykker fx, at hvis en person, der fik afslag i 1990, hverken fik tilkendt pension i 1991, 1992, 1993 eller 1994, så er sandsynligheden for en tilkendelse i 1995 8 pct. Som det ses af figuren, falder hazardraten kraftigt 5 år efter afslaget. Den viste hazardrate er beregnet for alle personer, der fik afslag på ansøgning om førtidspension i 1990. I det følgende ses på, om hazardraten er forskellig for forskellige typer ansøgere.

Figur 4.6.

Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990.

Hvem får førtidspension efter et afslag på førtidspension?

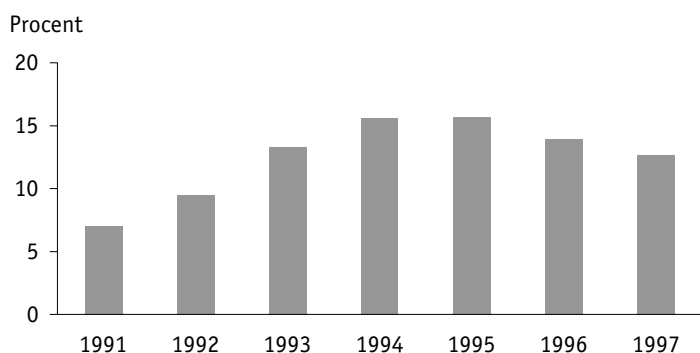
Afslag på førtidspension afhænger af køn, alder, tidligere ydelser, arbejdsløshed, etnisk baggrund og branche. Personer, som får afslag på en ansøgning om førtidspension, karakteriseres ved hjælp af beskrivende statistik, overlevelsesserater og Hazardrate.

I perioden 1991-97 er andelen af personer, som fik tilkendt førtidspension året efter et afslag, mellem 7 pct. og 16 pct., jf. figur 4.7. Andelen har været stigende til og med 1994, hvor kommunerne overtog afgørelserne om førtidspension fra amterne, hvorefter andelen har været svagt faldende. Nogle af dem, der får afslag på første

ansøgning om førtidspension, får aldrig tilkendt førtidspension. I det følgende koncentrerer vi os om personer, som tilkendes førtidspension efter forudgående afslag.

Figur 4.7.

Andel 18-66-årige der fik tilkendt førtidspension, året efter at de havde fået afslag. 1991-1997. Procent.

Tidligere fandt vi, at personer uden uddannelse, som modtager sociale ydelser, sammenlignet med andre grupper har stor sandsynlighed for at få tilkendt førtidspension.

Hvilke personer får afslag?

I dette afsnit ses der på sammenhængen mellem personernes karakteristika og afslagene på førtidspension. De 18-66-årige inddeles efter ledighedsgrad, branche, statsborgerskab, køn og alder. Tabellerne viser forskellige befolkningsgruppers situation året før eller året efter en førtidspensionsafgørelse.

Køn og alder: Sandsynlighed for at få førtidspension efter et afslag

Blandt dem der søgte førtidspension, fik omkring 13 pct. af mændene og 15 pct. af kvinderne afslag i 1997, jf. tabel 4.2. Andelen er nogenlunde konstant i perioden 1991-1997.

Sandsynligheden for at modtage førtidspension efter at have fået afslag på ansøgning er forskellig for mænd og kvinder i 1990, jf.

figur 4.8. Alt andet lige ses kvinder at have en større sandsynlighed for at komme på førtidspension efter et afslag end mænd.

Tabel 4.2.

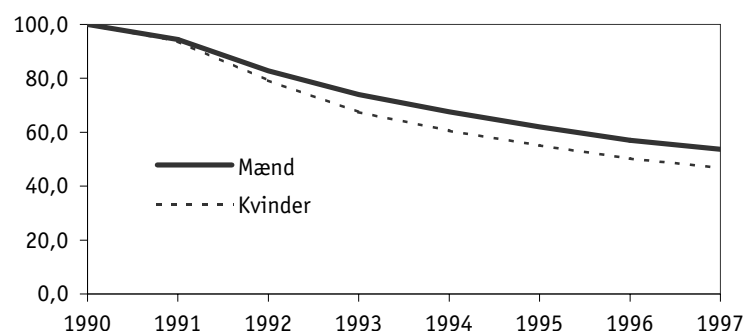
Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1997, særskilt efter køn. Procent.

Køn	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Mænd	0,9	12,8
Kvinder	1,1	14,7

Figur 4.8.

Overlevelseskurve for mænd og kvinder der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Andel der ikke modtager førtidspension. Procent.

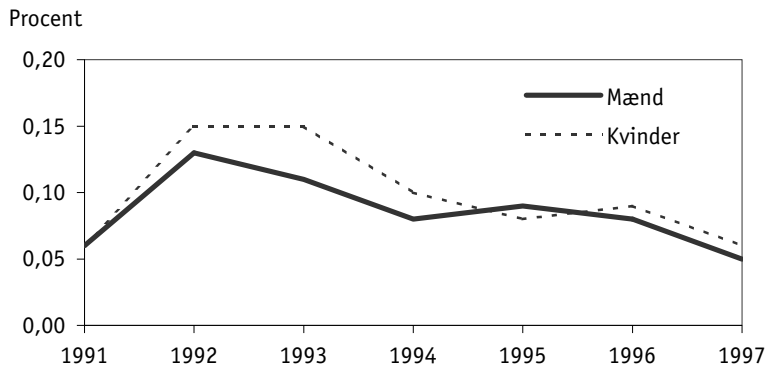

Hazardrate for personer, der fik afslag på førtidspension efter første ansøgning, viser, hvem der har størst sandsynlighed for senere at få førtidspension. Hazardraten i figur 4.9 viser, at sandsynligheden for, at en person, der i 1990 har søgt førtidspension og fået afslag, på et senere tidspunkt får en sådan tilkendt, falder over tid efter 1992.

Andelen af kvinderne, som på et senere tidspunkt får tilkendt en førtidspension, er større end den tilsvarende andel af mændene. Der er imidlertid også en højere andel af kvinderne end af mændene, som får afslag på førtidspension, jf. tabel 4.2.

Figur 4.9.

Hazardrate for mænd og kvinder der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Blandt personer, der søger førtidspension, er der omkring 17 pct. af de unge og 9 pct. af de gamle, der får afslag, jf. tabel 4.3. Der er flere afslag på førtidspension blandt personer over 50 år end blandt personer mellem 18-49 år i hele befolkningen.

Tabel 4.3.

Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1992, særskilt efter alder. Procent.

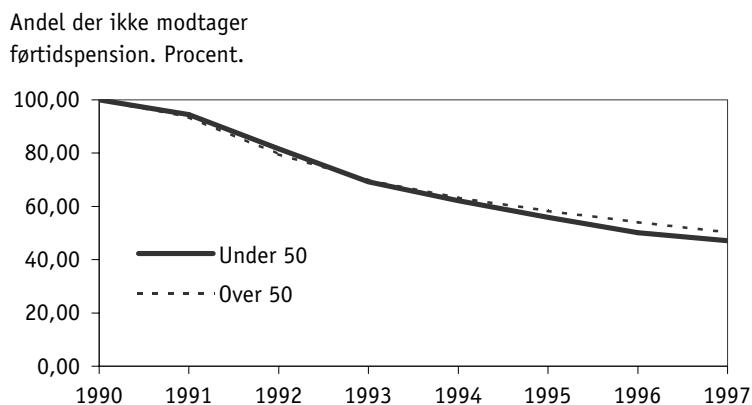
Alder	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
18-49	0,6	17,2
50-66	1,8	8,8

Der findes ikke en markant forskel mellem aldersgrupper mht. sandsynligheden for at få førtidspension efter et afslag i 1990, jf. figur 4.10. Sandsynligheden for at få førtidspension synes at være den samme for alle aldersgrupper. Personer under 50 år synes ikke i højere grad end personer over 50 år at undgå førtidspension.

Hazardraten for personer, der har fået afslag på en ansøgning om førtidspension falder over tid, jf. figur 4.11. Sandsynligheden er ikke markant højere for dem over 50 år end for dem under 50 år.

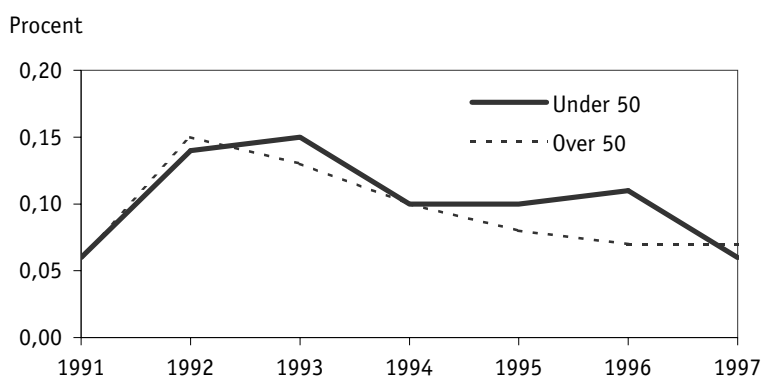
Figur 4.10.

Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Figur 4.11.

Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Andelen af personer over 50, som får afslag på førtidspension, er mindre end den tilsvarende andel blandt personer under 50 år, jf. tabel 4.3. Sandsynligheden for at personer over 50 år får tilkendt førtidspension efter et tidligere afslag, er ikke større end den tilsvarende sandsynlighed for personer under 50 år.

Arbejdsmarkedstilknytning:

Sandsynlighed for at få førtidspension efter et afslag

Både blandt personer med og uden erhvervsuddannelse, der søger om førtidspension, er der omkring 10 pct., der får afslag, jf. tabel 4.4. Der er flere afslag blandt personer uden erhvervsuddannelse end blandt personer med en erhvervsuddannelse i hele befolkningen. Trenden er stigende i begge grupper i perioden 1991-1997.

Tabel 4.4.

Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1995, særskilt efter erhvervsuddannelse. Procent.

	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Med erhvervsuddannelse	0,9	10,2
Uden erhvervsuddannelse	1,3	9,9

Der er ingen synderlig forskel på andelen af personer hhv. med og uden erhvervsuddannelse, der fik afslag på førtidspension i 1990, og som aldrig tilkendes førtidspension. De faglærte og ufaglærte har næsten den samme risiko for at blive førtidspensionister efter et afslag.

Blandt personer, der søger førtidspension, er der omkring 9 pct. med under 25 pct. ledighed året før og 15 pct. med over 75 pct. ledighed året før, der får afslag, jf. tabel 4.5. Der er flere førtidspensionsafslag blandt personer, som har været ledige i længere tid.

Tabel 4.5.

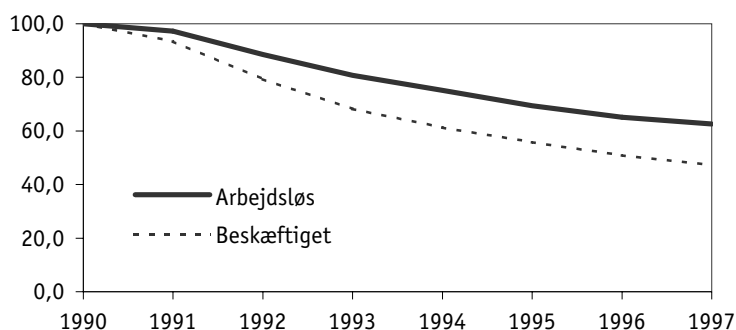
Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1995, særskilt efter ledighedsgrad. Procent.

Ledighed i 1994	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Under 25 pct.	1,0	9,0
25 pct.-49 pct.	0,9	13,0
50 pct.-75 pct.	0,9	11,0
Over 75 pct.	1,1	15,0

Der er en stor forskel på sandsynligheden for at få førtidspension efter et afslag, når man sammenligner arbejdsløse og beskæftigede, jf. figur 4.12. Beskæftigede personer undgår i højere grad end ledige personer førtidspension efter et afslag.

Figur 4.12.
Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

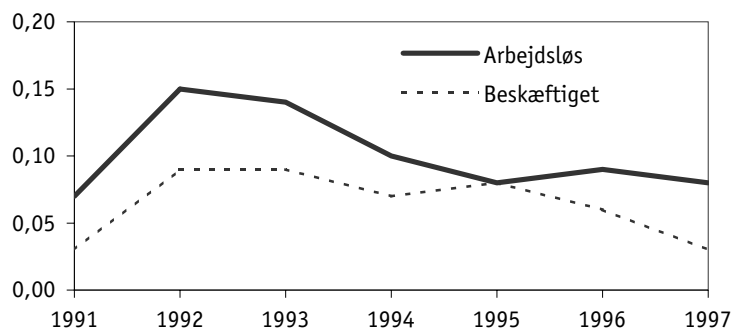
Andel der ikke modtager førtidspension. Procent.

Sandsynligheden for at en arbejdsløs person, der fik afslag på førtidspension modtager førtidspension falder over tid fra 1992 til 1995. Samtidig har beskæftigede personer en rimelig konstant sandsynlighed over tid fra 1992 til 1996, jf. figur 4.13.

Figur 4.13.
Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Procent

Alt i alt viser resultaterne, at andelen af langtidsledige, som får førtidspension, er større end andelen af personer med lav ledighed. Andelen, som får afslag på førtidspension, er også større blandt langtidsledige end blandt personer med mindre ledighed, jf. tabel 4.5. Sandsynligheden for at ledige personer får tilkendt førtidspension efter et tidligere afslag, er meget større end den tilsvarende sandsynlighed for personer med arbejde.

Modtagere af sociale ydelser:

Sandsynlighed for at få førtidspension efter et afslag

Blandt personer, der søger førtidspension, er der omkring 7 pct. af dem, der ikke modtog ydelser, og 13 pct. af ydelsesmodtagerne, der får afslag, jf. tabel 4.6.

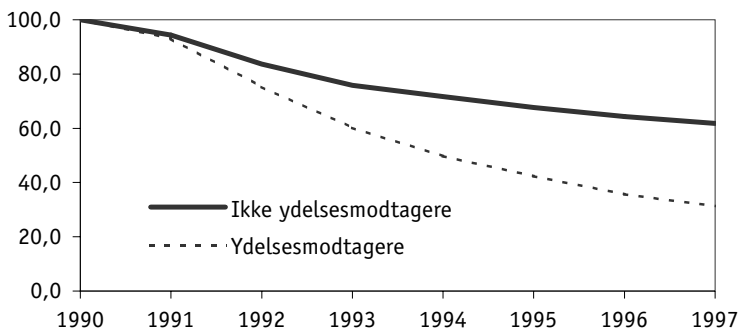
Tabel 4.6.
Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1993, særskilt efter ydelser. Procent.

Ydelse i 1992	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Ingen Ydelser	0,6	7,0
Ydelser	1,9	13,0

Der er store forskelle blandt ydelsesmodtagere og ikke-ydelsesmodtagere mht. sandsynlighederne for ikke at modtage førtidspension efter et afslag i 1990, jf. figur 4.14.

Figur 4.14.
Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

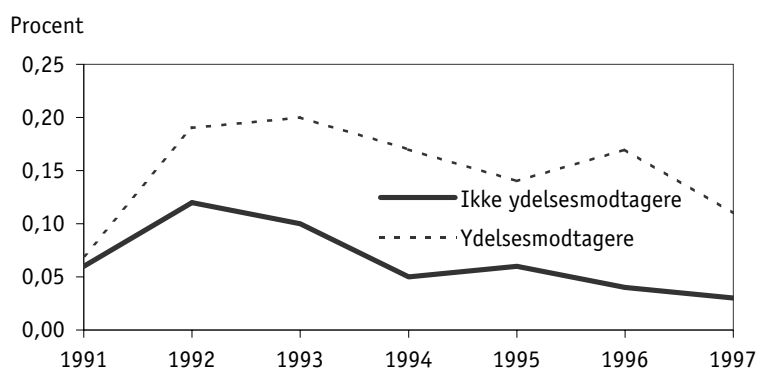
Andel der ikke modtager førtidspension. Procent.

Sandsynligheden for at en person, der har fået afslag på en ansøgning om førtidspension, på et senere tidspunkt modtager førtidspension, falder lidt over tid jf. figur 4.15. Sandsynligheden for at modtage førtidspension efter et afslag er meget højere for personer, der modtog sociale ydelser i afgørelsesåret, end for personer, der ikke modtog en social ydelse i afgørelsesåret.

Figur 4.15.

Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Andelen af modtagere af sociale ydelser, som får førtidspension, er større end andelen blandt ikke-socialydelsesmodtagere. Modtagere af sociale ydelser, får også i højere grad afslag på førtidspension, end personer der ikke modtager nogen sociale ydelser, jf. tabel 4.6. Sandsynligheden for at ydelsesmodtagere får tilkendt førtidspension efter et tidligere afslag, er meget større end den tilsvarende sandsynlighed for ikke-socialydelsesmodtagere.

Blandt personer, der søger førtidspension, er der omkring 12 pct. af ikke-revalideringsmodtagere og 30 pct. af revalideringsmodtagere, der får afslag, jf. tabel 4.7. Der er flere afslag på førtidspension blandt personer på revalidering end blandt personer uden revalidering.

Revalideringsmodtagere og ikke-revalideringsmodtagere har forskellig risiko for at modtage førtidspension efter et afslag i 1990, jf. figur 4.16. En ikke-revalideringsmodtager har en højere risiko for at blive førtidspensionist.

Tabel 4.7.

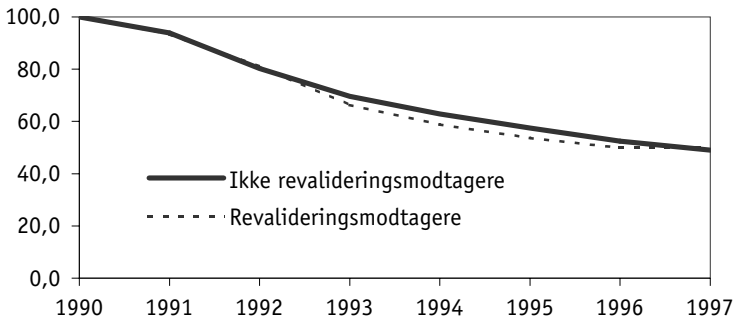
Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1996, særskilt efter revalidering. Procent.

Revalidering i 1995	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Ingen revalidering	1,0	12,4
Revalidering	2,9	30,0

Figur 4.16.

Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

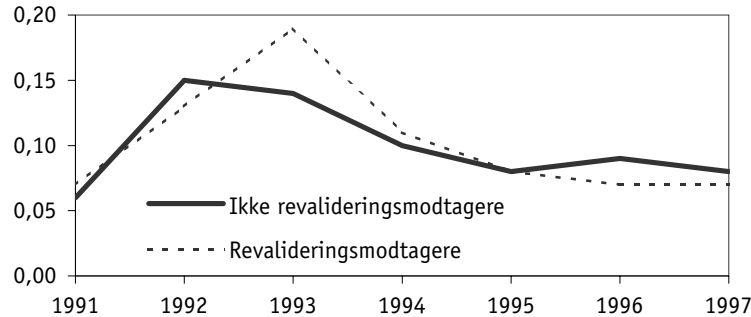
Andel der ikke modtager førtidspension. Procent.

Figur 4.17.

Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Procent

Sandsynligheden for at revalideringsmodtagere og ikke-revalideringsmodtagere, der fik afslag på førtidspension, modtager førtidspension falder fra hhv. 1993 og 1992, jf. figur 4.17. Sandsynligheden er kun højere for revalideringsmodtagere i 1993 og 1994.

Blandt personer, der søger førtidspension, er der omkring 8 pct. af ikke-kontanthjælpsmodtagerne og 22 pct. af kontanthjælpsmodtagerne, der får afslag, jf. tabel 4.8.

Tabel 4.8.

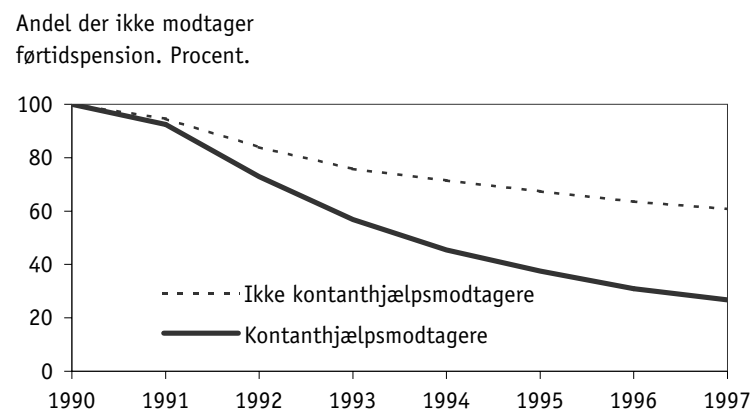
Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1992, særskilt efter kontanthjælp. Procent.

Kontanthjælp i 1991	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Ingen kontanthjælp	0,8	8,3
Kontanthjælp	2,3	22,1

Der er ligeledes forskel på sandsynligheden for ikke at modtage førtidspension efter afslag i 1990 blandt kontanthjælpsmodtagere og i resten af befolkning, jf. figur 4.18. Alt andet lige har kontanthjælpsmodtagere en højere risiko for at blive førtidspensionister.

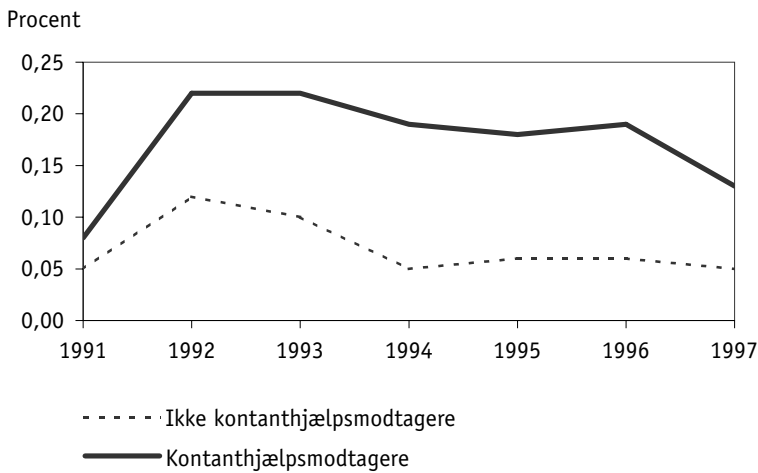
Figur 4.18.

Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Sandsynligheden for at en person, der fik afslag på førtidspension, modtager førtidspension, falder svagt over tid, jf. figur 4.19. Sandsynligheden er højest for personer, der modtog kontanthjælp i løbet af året.

Figur 4.19.
Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Tabel 4.9.
Andel 18-66-årige, der hhv. søgte og fik afslag på førtidspension i 1995, særskilt efter sygedagpenge. Procent.

Sygedagpenge i 1994	Andel der søgte førtidspension	Afslagsprocent
Ingen sygedagpenge	0,8	11,7
Sygedagpenge	2,3	7,4

Blandt personer, der søger førtidspension, er der omkring 12 pct. af ikke-sygedagpengemodtagere og 7 pct. af sygedagpengemodtagere, der får afslag, jf. tabel 4.9. Der er altså flere afslag blandt personer på sygedagpenge end blandt personer uden sygedagpenge i hele befolkningen. Over tid har afslagene været stærkt stigende for sygedagpengemodtagere og mindre stigende for ikke-sygedagpengemodtagere.

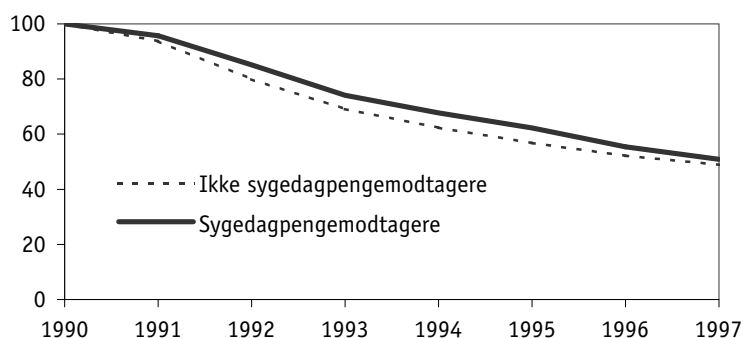
Der er næsten ingen forskelle på sandsynligheden for at undgå førtidspension efter et afslag, når man skelner mellem sygedagpenge-

modtagere og resten af befolkningen, jf. figur 4.20. Ikke-sygedagpengemodtagere har en minimal højere risiko for at blive førtidspensionister.

Figur 4.20.

Overlevelseskurve for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

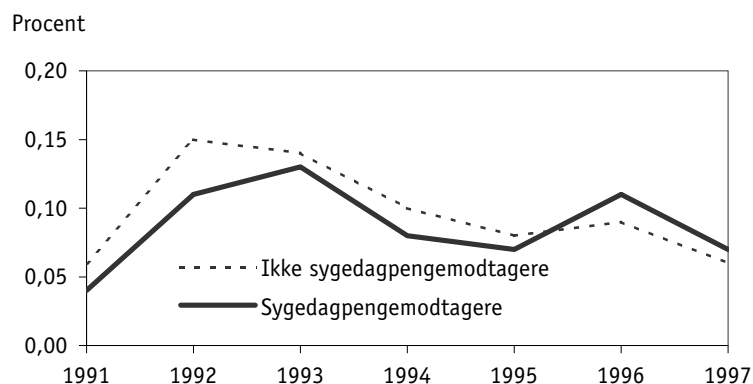
Andel der ikke modtager
førtidspension. Procent.

Sandsynligheden for, at en person, der fik afslag på førtidspension, modtager førtidspension, falder svagt over tid, jf. figur 4.21. Denne sandsynlighed er ikke væsentlig forskellig blandt sygedagpengemodtagere og ikke-sygedagpengemodtagere.

Figur 4.21.

Hazardrate for personer der fik afslag på førtidspension i 1990. Procent.

Andelen af sygedagpengemodtagere, som får førtidspension, er større end andelen blandt ikke-sygedagpengemodtagere. Ikke-sygedagpengemodtagere, synes at få afslag på førtidspension i højere grad end sygedagpengemodtagere, jf. tabel 4.10. Sygedagpengemodtagere kunne få afslag på førtidspension på grund af midlertidige helbredsmæssige problemer. Overlevelseshraten og Hazardrate viser, at sandsynligheden for, at ikke-sygedagpengemodtagere får tilkendt førtidspension efter et tidligere afslag, er lidt større end den tilsvarende sandsynlighed for sygedagpengemodtagere. Hvis sygedagpenge bruges som en indikator for dårligt helbred og nedsat erhvervsevne, så viser resultaterne, at dårligt helbred ikke øger sandsynligheden markant for at modtage førtidspension efter et afslag.

Resultater af logistisk regression for personer der får afslag på førtidspension

Det er undersøgt, hvilke personer der specielt risikerer at blive førtidspensionister, efter at have fået afslag på en første ansøgning, jf. tabel 4.10.

Analysen gennemføres som en regressionsanalyse blandt personer, der fik afslag i 1990. Kvinder har større sandsynlighed for at få tilkendt førtidspension end mænd. Ældre personer har større sandsynlighed for at få førtidspension end yngre.

Der eksisterer også en positiv korrelation mellem forudgående modtagelse af sygedagpenge, psykisk sygdom, fysisk sygdom og sandsynligheden for at blive førtidspensionist.

Det ser ud til, at personer med en mellemlang uddannelse har en større sandsynlighed for at blive førtidspensionister end personer med en grundskoleuddannelse. De andre uddannelsesparametre er ikke signifikante.

Parameterestimatet er negativt, og oddsratioen for at få førtidspension er estimeret til at være halvt så stor for en person med langtidsledighed som for en person med meget lille ledighed. Langtidsledighed spiller dog ikke en vigtig rolle for førtidspensionstilkendelser blandt personer, der fik afslag på førtidspension i 1990.

Tabel 4.10.

Logistisk regression af sandsynlighed for at få førtidspension blandt personer, der fik afslag på førtidspension i 1990.

Variabel	Signifikanssandsynlighed	Odds ratio
Intercept	0,0001	
1992	0,0001	2,596
1993	0,0001	2,691
1994	0,0001	2,085
1995	0,0001	1,742
1996	0,0001	1,696
1997	0,0126	1,308
Fyret	0,0149	0,776
Lønindkomst	0,0001	0,530
Enlig med børn	0,0001	0,551
Samlevende uden børn	0,0058	0,857
Samlevende med børn	0,0033	0,807
Psykisk sygdom	0,0711	1,488
Revalidering	0,0001	0,928
Fysisk sygdom	0,0001	1,301
Langtidsledighed	0,0001	0,607
Kontanthjælp	0,0001	1,123
Sygedagpenge	0,0001	1,185
Alder	0,0001	1,153
Mand	0,0001	0,729
Skilt	0,0335	1,312
Kort uddannelse	0,3848	1,046
Mellemlang uddannelse	0,0052	0,712
Lang uddannelse	0,6397	1,134
Erhvervserfaring	0,1283	0,992

Referencegruppen for uddannelse: grundskole; familiestatus: enlig uden børn; sygdom: rask; år: 1991.

Parameterestimatet er negativt for erhvervserfaring blandt personer, som fik afslag på førtidspension i 1990. Længere erhvervserfaring betyder mindre sandsynlighed for at modtage førtidspension. Blandt personer, der fik afslag på førtidspension i 1990, falder sandsynligheden for at blive førtidspensionist, hvis man er blevet fyret.

En person, der fik afslag på førtidspension i 1990, med en årlig lønindkomst på 150.000 kr. eller mere året før, har en halvt så stor sandsynlighed for at blive førtidspensionist, som hvis denne havde

en årlig lønindkomst på mindre end 150.000 kr. året før. Lønniveauet ser ud til at have stor indflydelse på sandsynligheden for at modtage førtidspension.

Alle parameterestimerne for enlige med børn, samlevende med og uden børn er negative sammenlignet med enlige uden børn. Derfor ser det ud til, at enlige uden børn har en større sandsynlighed for at modtage førtidspension end andre familietyper.

Sandsynligheden for at modtage førtidspension stiger, når varigheden af kontanthjælp stiger. Til gengæld indikerer estimatet for revalidering, at der er relativt mange, hvis arbejdsmarkedssituation påvirkes positivt af revalidering. Det vil sige, at sandsynligheden for at modtage førtidspension ikke stiger, når varigheden af revalidering stiger.

Resultater fra Hübbe i 70'erne viste, at 80 pct. af de personer, som fik afslag på deres første ansøgning om invalidepension, fik tilkendt invalidepension, når de senere søgte igen. I en analyse af tilknytningen til arbejdsmarkedet før og efter afslag på en invalidepensionsansøgning fandt Amnitzbøll Rasmussen (1980), at 70 pct. af de personer, der fik afslag på ansøgning om invalidepension i 1977, ikke havde et erhvervsarbejde umiddelbart før ansøgningen om invalidepension.

Analysen af afslag på førtidspension i 90'erne har vist, at kvinder oftere end mænd får tilkendt førtidspension efter et tidligere afslag. Modtagere af sociale ydelser har generelt flere sociale og helbreds-mæssige problemer end resten af befolkningen, og derfor er det heller ikke overraskende, at de generelt har en større sandsynlighed for at få førtidspension, også selvom de tidligere har modtaget et afslag. Samtidig ses, at mange afslag på ansøgning om førtidspension gives til personer, som mener, at deres førtidspensionsbehov skyldes sagsbehandlings- og ventetid og langtidsarbejdsløshed. De personer, der fik afslag på førtidspension, og som ikke får tilkendt førtidspension året efter, modtager ofte en anden form for social ydelse eller kommer i ordinær beskæftigelse. I undersøgelsesperioden er der dog mellem 20 og 35 pct., som hverken modtog sociale ydelser eller kom i ordinær beskæftigelse. Disse forsørges formodentlig hovedsageligt af ægtefælles indkomst.

Baggrund

Førtidspensionsregler

Førtidspensionsreglerne gengives i det følgende efter Laursen (2000). Førtidspension kan tilkendes personer i alderen fra 18 til 65 år, når den generelle erhvervsevne er varigt nedsat af fysiske, psykiske eller sociale årsager. Betingelserne for at få tilkendt en pension på et helbredsmæssigt grundlag er, at erhvervsevnen er nedsat med mindst halvdelen på grund af fysisk eller psykisk invaliditet, og at tilstanden er varig og mulighederne for at bedre erhvervsevnen ved aktivering, revalidering og behandling samt andre foranstaltninger har været afprøvet og er udtømt.

Der findes fire forskellige former for førtidspension:

1. Højeste førtidspension
2. Mellemste førtidspension
3. Forhøjet almindelig førtidspension
4. Almindelig førtidspension

Højeste førtidspension kan tilkendes personer mellem 18-59 år. Den tilkendes, hvis den generelle erhvervsevne af helbredsmæssige årsager (dvs. fysisk eller psykisk invaliditet) varigt er bortfaldet eller nedsat til det ubetydelige i ethvert erhverv.

Mellemste førtidspension kan tilkendes personer mellem 18-59 år. Den tilkendes, hvis den generelle erhvervsevne af helbredsmæssige årsager (dvs. fysisk eller psykisk invaliditet) varigt er nedsat med to tredjedele eller mere. Personer mellem 60 og 66 år kan tilkendes mellemste førtidspension, hvis de opfylder de helbredsmæssige betingelser for at opnå højeste førtidspension, dvs. at erhvervsevnen er bortfaldet eller nedsat til det ubetydelige i ethvert erhverv.

Forhøjet almindelig førtidspension kan tilkendes af tre årsager:

1. Af helbredsmæssige årsager til personer mellem 18-59 år, når den generelle erhvervsevne varigt er nedsat med mindst halvdelen, alene bedømt på de helbredsmæssige forhold (dvs. fysisk eller psykisk invaliditet).

2. Af helbredsmæssige og sociale årsager til personer mellem 18 og 59 år, når den generelle erhvervsevne varigt er nedsat med mindst halvdelen, uden at nedsættelsen alene skyldes helbredsmæssige forhold.
3. Af sociale og helbredsmæssige årsager til personer mellem 50 og 59 år, når sociale og helbredsmæssige forhold taler for det. Alder, uddannelse, tidligere arbejdsforhold m.v. indgår i en konkret vurdering af, om der er et varigt forsørgelsesbehov.

Almindelig førtidspension kan tilkendes af tre årsager i alderen 60 til 66 år fra 1990-1997.¹⁾

1. Helbredsmæssige årsager, når den generelle erhvervsevne varigt er nedsat med halvdelen eller to tredjedele eller mere (dvs. fysisk eller psykisk invaliditet).
2. Helbredsmæssige og sociale årsager, når den generelle erhvervsevne varigt er nedsat med mindst halvdelen, uden at nedsættelsen alene skyldes helbredsmæssige forhold.
3. Sociale og helbredsmæssige årsager til personer mellem 60 og 64 år, når sociale og helbredsmæssige forhold taler for det. Alder, uddannelse, tidligere arbejdsforhold m.v. indgår i en konkret vurdering af, om der er et varigt forsørgelsesbehov.

Hvis erhvervsevnen forbedres væsentligt, kan der ske frakendelse af pension eller overflytning til anden pensionsform.

Historie og baggrund

Socialforskningsinstituttet har tidligere gennemført en række undersøgelser på førtidspensionsområdet. I perioden 1970-1980 gennemførte instituttet to undersøgelser blandt invalidepensionister (Hübbe, 1976, 1978, 1979; Due, 1976; Hübbe & Westergård, 1978; Martini, 1980; Koch-Nielsen, 1980). I den ene undersøgelse – *Invaliditetsbegrebet belyst ved praksis for tildeling af invalidepension* – bygges på et udtræk blandt personer, der i 1971 ansøgte om invalidepension eller invaliditetsydelse. En stikprøve på cirka 2.000 personer blev udtrukket til interview 5 år efter første ansøgning (dvs. i 1976) og cirka 500 blev anmodet om at deltage i en helbredsunder-

1) Fra år 2000 er det 60-64-årige, fordi pensionsalderen er 65 år.

søgelse. Den anden undersøgelse – *Invalidepensionisters baggrund og levevilkår* – bygger på udtræk blandt ansøgere til invalidepension og invaliditetsydelse i perioden 1967/1968-1974/1975. Også her blev der gennemført interview med omkring 2.000 personer. Undersøgelsen blev suppleret med interview med et repræsentativt udsnit af den danske befolkning i alderen 15-66 år. I disse undersøgelser gives en beskrivelse og analyse af:

- invalidepensionisters helbredsforhold 5 år efter første ansøgning
- den andel der fik afslag i 1971, og som i løbet af 5-års-perioden igen søgte pension
- desuden fokuseres der på den andel af pensionisterne, der har erhvervsarbejde og omfanget af dette arbejde

Førtidspensionisters erhvervsarbejde (før og efter tilkendelse af pension) og andelen, der søger og får tilkendt en pension i årene umiddelbart efter et afslag, er yderligere belyst i Amnitzbøll Rasmussen (1980).

I undersøgelsen af invalidepensionisters levevilkår beskrives pensionisternes skolegang, erhvervsuddannelse, familie- og boligforhold m.m. set i relation til befolkningen som helhed. Pensionisternes opvækstvilkår bliver ligeledes belyst ved en række spørgsmål. I slutningen af 1980'erne gennemførte Socialforskningsinstituttet en række undersøgelser af administrationen af førtidspensionssager – ansøgningsprocessen, tilkendelsesmønstre og vurdering af geografiske forskelle i tilkendelsesmønstret m.m. Disse undersøgelser indgik især i debatten om at decentralisere kompetencen til at afgøre førtidspensionssager fra 15 regionale nævn til 275 kommuner (Bengtsson, 1987, 1989). Som et led i debatten gennemførtes først i Ballerup og senere i andre kommuner et forsøg, hvor kommunen fik den fulde afgørelseskompetence i forsøgsperioden. Socialforskningsinstituttet fulgte og evaluerede forsøget i Ballerup (Gregersen, 1990, 1992).

Siden har Socialforskningsinstituttet gennemført en undersøgelse af yngre førtidspensionister. Undersøgelsen blev gennemført i to dele. Første del af undersøgelsen var en forvaltningsdel, der fokuserede på tilkendelsespraksis (Bengtsson, 1991), mens anden del af under-

søgelsen var en levevilkårsundersøgelse blandt en stikprøve af yngre førtidspensionister (under 50 år på tilkendelsestidspunktet) (Juil, 1992). Sahl Andersen (1993) gennemførte på baggrund af sagsakter en undersøgelse af helbredsmæssige og sociale forhold blandt førtidspensionister under 35 år i Københavns Kommune.

En af de væsentlige aktuelle socialpolitiske debatter vedrørende førtidspensionsområdet drejer sig om muligheden for at gøre en indsats for at mindske behovet for tilkendelser af førtidspension. Det kan gøres gennem en ændret social indsats, fx i form af revalidering, hjælp til arbejdspladsfastholdelse eller hjælp til genplacering på arbejdsmarkedet, eventuelt i form af et fleksjob. Denne debat afføder et behov for at vide mere om, hvilke befolkningsgrupper der især har en stor risiko for at få et behov for en førtidspension.

Med baggrund i disse tidligere undersøgelser er det muligt at få en ide om de individuelle socio-økonomiske faktorer, der påvirker tilkendelse af førtidspension til bestemte grupper. Disse undersøgelser har også givet en bedre forståelse af, hvorfor antallet af førtidspensionister er blevet et samfundsmæssigt problem, og hvordan ændringer i lovgivningen har spillet en rolle for beslutningen om tilkendelser af førtidspension gennem tiden.

Denne undersøgelse adskiller sig blandt andet ved, at analyserne gennemføres på en stikprøve af hele den 18-66-årige befolkning, som følges over 8 år. Det giver mulighed for at beregne, hvordan sandsynligheden for at få førtidspension er fordelt blandt forskellige grupper af befolkningen.

I rapporten kobles spørgeskemadata med registerdata. Registerdataene udgør et paneldatasæt over en 8-års-periode. Disse data giver mulighed for at følge de samme personer over tid – med hensyn til de oplysninger der ligger i tilgængelige registre. Omvendt giver spørgeskemaundersøgelsen mulighed for at supplere med de oplysninger, der ikke findes i registre – men kun på et enkelt tidspunkt.

Metode og data

Databeskrivelse

Undersøgelsen bygger på to typer data. For det første er der gennemført registerudtræk for en række administrative registre. For det andet er der gennemført en spørgeskemaundersøgelse, dels til personer der i 1997 fik afgjort en sag om førtidspension, dels til et tilfældigt udsnit af 18-66-årige.

Med hensyn til registerdata trækkes for 1990 en simpel tilfældig stikprøve på ca. 250.000 personer blandt alle voksne personer mellem 18 og 66 år (18 år ved årets slutning; 66 år ved årets begyndelse). Desuden udtrækkes alle personer, der i 1990 har fået truffet en afgørelse om førtidspension. For hvert af de efterfølgende år 1991-97 suppleres stikprøven med en stikprøve blandt de personer, der tilflyder populationen (dvs. flytter til landet eller fylder 18 år i det år). Der benyttes samme udvalgsbrøk, som i den oprindelige stikprøve. Alle de udtrukne personer følges i alle årene fra og med det år, de første gang optræder, til og med 1997 eller til de ikke længere tilhører populationen (død, flyttet til udlandet, fyldt 67 år).

Socialforskningsregistret (SFR) er en forskningsdatabase indeholdende individdata om den danske befolkning mellem 15 og 67 år. I SFR er der blandt andet informationer fra Statistikregistret for Arbejdsmarkedspolitiske Foranstaltninger (AMFORA), Arbejdsløshedsstatistikregistret (CRAM), Indkomstatistikregistret (INDK), Den Sammenhængende Socialstatistik (SAM) og Befolkningsstatistikregisteret (STATUS). Yderligere er der til undersøgelsen koblet registerdata fra den Integrerede Database for Arbejdsmarkedsforskning (IDA), Sygehusbenyttelsesregisteret (SBR), Det Centrale Personregister (CPR) og Afgørelsesregisteret vedrørende førtidspensionssager. På basis af det samme datamateriale vil det være muligt at belyse forløbet i op til 7 år efter, der er givet afslag på førtidspension mht. de samme variabler, som har betydning for, om man får tilkendt førtidspension.

Registrene SFR, SBR og IDA indeholder altså informationer om individers helbredssituation, skoleuddannelse, erhvervsuddannelse, tilknytning til arbejdsmarkedet, ledighed, aktiveringsforanstaltninger, familiestatus etc.

Afgørelsesregistret for førtidspensionssager indeholder oplysninger om alle personer, der er på førtidspension.

Med hensyn til spørgeskemastikprøven tilføjes yderligere ca. 1.000 personer, der har deltaget i en spørgeskemaundersøgelse om førtidspension.

Spørgeskemaet fra år 2000 indeholder oplysninger om opvækstvilkår, misbrugsproblemer, arbejdsulykker, arbejdsmiljø og sagsbehandling i kommunerne.

Stikprøven

Stikprøven er for det første et udtræk af SFR på 250.000 personer fra 1990. Personerne var alle mellem 18 og 66 år, og de blev taget med, hvis de var 18 år, da året sluttede, eller 66 år, når året begyndte. For det andet er der koblet informationer til stikprøven om alle individer, som fik en afgørelse om tilkendelse af førtidspension. Individerne skulle ikke nødvendigvis have en observation i 1990 for at være indeholdt i stikprøven. Det vil sige, de tilkomne individer kunne være flyttet til Danmark, blevet 18 år osv. og derfor være i stikprøven i et af de følgende år. Individerne i stikprøven er kun fjernet, hvis de er døde, flyttet ud af landet eller fyldt 67 år.

I stikprøven er der i 1990 53 pct. kvinder og 47 pct. mænd. Fordelingen af mænd og kvinder er rimelig konstant i perioden 1990 til 1997. Stikprøven er ikke et vilkårligt udtræk af befolkningen. Stikprøven består af alle førtidspensionister og et vilkårligt udtræk af hele den danske befolkning på 7 pct. Beskrivende statistik og spørgeskema-estimationer er derfor vægtet i overensstemmelse med udvalgsproceduren.

1.437 personer blev anmodet om at deltage i spørgeskemaundersøgelsen. 979 personer deltog rent faktisk, hvilket giver en svarprocent

på 68. Disse personer er en simpel tilfældigt valgt stikprøve af befolkningen mellem 18-66 år og en simpel tilfældigt valgt stikprøve af personer, der i 1997 fik afgjort en sag om førtidspension.

Empirisk model

Ønsket er at se, om de førømtalte hypoteser kan forklare, hvorfor et individ bliver førtidspensionist. Der vil blive anvendt to empiriske modeller, en logistisk regression på en stratificeret stikprøve og en logistisk regression mht. overlevelsedata.

Logistisk regression på stratificeret stikprøve

Den logistiske regressionsmodel illustrerer forholdet mellem sandsynligheden for at befinde sig i en bestemt tilstand og de forklarende variable. Den afhængige variabel er den observerbare indikator, som kan være 0 eller 1 i en binomial model. Den logistiske funktion har formen $f(\theta) = \exp(\theta)/(1 + \exp(\theta))$. θ erstattes af indekset $x_n\beta$, som er en lineær funktion af individ n 's karakteristika. Derpå viser den logistiske model sandsynligheden for at modtage førtidspension

$$\text{Prob(førtidspension)} = \exp(x_n\beta)/(1 + \exp(x_n\beta))$$

Sandsynligheden for ikke at blive førtidspensionist er så

$$\text{Prob(ikke førtidspension)} = 1/(1 + \exp(x_n\beta))$$

De forklarende variable er ulykke (ULYKKE), misbrugsproblem (MISBRUG), dårligt arbejdsmiljø (ARBS), dårlige opvækstvilkår (OPVILK), ydelseshistorie inden for de sidste 5 år (YDELSE) og køn (KQN). Alder er den eneste kontinuerte variabel (ALDER). En detaljeret gennemgang af variableerne findes i kapitlet om beskri-vende statistik.

Logistisk regression på overlevelsedata

Vi ønsker at estimere, hvor lang tid der går, før et individ med specifikke karakteristika bliver førtidspensionist. Tidsrummet før individet modtager førtidspension kaldes overlevelsestiden.

Modellen skal bruges til at analysere, hvilke mennesker der er i højrisiko gruppen for at få tilkendt førtidspension. Nedenstående

model er den model, der anvendes til at se på sammenhængen mellem de forklarende variable og sandsynligheden for at blive førtidspensionist.

$$\text{Prob}(t|t \geq \text{ÅR}) = \alpha + \beta_1 \text{ÅR} + \beta_2 \text{LONDUM} + \beta_3 \text{ALDER5} + \beta_4 \text{FAMILYSTATUS} + \beta_5 \text{UDD} + \beta_6 \text{LPROK10} + \beta_7 \text{KQN} + \beta_8 \text{LPROS10} + \beta_9 \text{REVAL10} + \beta_{10} \text{LEDDUM} + \beta_{11} \text{SYGDOM} + \beta_{12} \text{SKIL} + \beta_{13} \text{FYRE} + \beta_{14} \text{ERFAR} + \varepsilon$$

De forklarende variable er dummier for lønniveau (LONDUM), køn (KQN), lang historisk ledighed (LEDDUM), skilt (SKIL) og fyret (FYRE), hvor der er designvariable for familiestatus (FAMILYSTATUS),¹⁾ uddannelsesniveau (UDD),²⁾ sygdomsniveau (SYGDOM)³⁾ og resten af variableerne er kontinuerte, som alder (ALDER5), længden af kontanthjælp (LPROK10), længden af sygedagpenge (LPROS10), længden af revalidering (REVAL10) og erfaring (ERFAR). Kontanthjælp, sygedagpenge og revalidering er alle i 10 pct.-intervaller, hvor alder og erfaring er i 5-års intervaller.

I flere tilfælde er anvendt en baggrundsvariabel for året før analyseåret, fordi det synes mere realistisk, at tilkendelsen af førtidspension afhæng af karakteristika fra året før tilkendelsen. Det vil sige, at der til dels tages højde for problemet med endogenitet. De ikke-tidsforskudte variable er alder, familiestatus, erhvervs erfaring og uddannelse, som ikke umiddelbart synes at ændre sig fra år til år, lige bortset fra familiestatus, men det er der til dels taget højde for i variabelen for skilsmisser. Men selvom variableerne blev tidsforskudt, så har det vist sig ikke at have den store betydning for estimationsresultaterne.

-
- 1) Familiestatus er en designvariabel som er opdelt i fire grupper: 1) Enlig med barn. 2) Gift uden barn. 3) Gift med barn. 4) Enlig uden barn.
 - 2) Uddannelse er en designvariabel som er opdelt i fire grupper: 1) Grundskole og erhvervsintroducerende kurser. 2) Alm. gymnasium og efg basis. 3) Erhvervsfaglig. 4) Kort, mellemlang videregående og lang videregående uddannelse.
 - 3) Sygdom er en designvariabel, som er opdelt i tre grupper: 1) Psykisk sygdom. 2) Fysisk sygdom. 3) Rask.

Litteratur

Amnitzbøll Rasmussen, E. (1980)

Erhvervsarbejde eller offentlig forsørgelse. Analyse af tilknytningen til arbejdsmarkedet før og efter afslag på ansøgning om invalidepension. Århus: Århus Universitet. Specialeopgave.

Bengtsson, S. (1987)

En lov - femten navn. Regionale forskelle i ansøgning, tilkendelse og afslag på førtidspension. København: Socialforskningsinstituttet. Publikation 167.

Bengtsson, S. (1989)

Førtidspension eller ...? København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 89:11.

Bengtsson, S. (1991)

Førtidspension til unge - i socialpolitisk belysning. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 91:11.

Due, J. (1976)

Invalidepensionistundersøgelserne 2. En forundersøgelse af invalidepensionsansørgeres sociale forhold. København: Socialforskningsinstituttet. Meddelelse 17.

Filges, T., Harsløf, I. & Nord-Larsen, M. (2002)

Revalidering - deltagere, forløb og effekter. 104 s. Socialforskningsinstituttet. Rapport 02:2.

Gregersen, O. (1990)

Kommunal kompetence i førtidspensionssager - frikommuneforsøg i Ballerup. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 90:9.

Gregersen, O. (1992)

Kommunal kompetence i førtidspensionssager - Ballerupforsøget efter 2½ år. København: Socialforskningsinstituttet. Arbejdsnotat 1992:1.

Gregersen, O. & Nygaard Christoffersen, M. (1999)

Langvarige sociale sager – klienternes holdninger. København: Socialforskningsinstituttet 99:6.

Hübbe, P. (1976)

Invalidepensionistundersøgelserne 1. Invaliditetsbegreb og invalidepension. Forstudie. København: Socialforskningsinstituttet. Meddelelse 16.

Hübbe, P. (1978)

Invalidepensionistundersøgelserne 4. Ansøgere til invalidepension. København: Socialforskningsinstituttet. Publikation 84.

Hübbe, P. (1979)

Invalidepensionsundersøgelserne 5. Forhold efter første ansøgning. København: Socialforskningsinstituttet. Publikation 85.

Hübbe, P. & Westergård, P. (1978)

Invalidepensionistundersøgelserne 3. Materiale og metoder. København: Socialforskningsinstituttet. Publikation 83.

Koch-Nielsen, I. (1980)

Invalidepensionistundersøgelserne 7. Opvækstvilkår og erhvervsbaggrund. København: Socialforskningsinstituttet. Publikation 100.

Larsen, M. & Weise, H. (1999)

Virksomheders sociale engagement. Årbog 1999. København: Socialforskningsinstituttet 99:16.

Laursen, V. (2000)

Sociale Ydelser. Hvem Hvad & Hvornår. Viborg: Forsikringsoplysningen.

Martini, S. (1980)

Invalidepensionisternes levevilkår. Invalidepensionistundersøgelserne 6. København: Socialforskningsinstituttet. Publikation 95.

Sahl Andersen, J. (1993)

Hvor belastede er yngre førtidspensionister på helbredsmæssig-social indikation? Ugeskrift for Læger, 155, 27, 2119-2123.

Socialforskningsinstituttets udgivelser siden 1.1. 2001

- 01:1 Bengtsson, S. & Middelboe, N.: "Der er ikke nogen der kommer og fortæller hvad man har krav på" – forældre til børn med handicap møder det sociale system. 2001. 188 s. ISBN 87-7487-653-8. Kr. 145,00.
- 01:2 Lindermann, G. & Gregersen, O.: Benchmarking på førtidspensjonsområdet – virker Den Sociale Ankestyrelses praksis koordinering? 2001. 62 s. ISBN 87-7487-654-6. Kr. 50,00.
- 01:3 Bunnage, D., Gregersen, O., Hansen, E.B., Meilbak, N. & Platz, M.: Kvalitet i ældreplejen. 2001. 188 s. ISBN 87-7487-657-0. Kr. 145,00.
- 01:4 Lynggaard, J.B.: Det fleksible arbejde, ophør og marginalisering. 2001. 117 s. ISBN 87-7487-661-9. Kr. 90,00.
- 01:5 Bruhn, H.H.: Sociale sager i Kongens Enghave. 2001. 130 s. ISBN 87-7487-660-0. Kr. 95,00.
- 01:6 Just Jeppesen, K. & Nielsen, A.: Tosprogede småbørn i Danmark. Rapport nr. 4 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. 2001. 246 s. ISBN 87-7487-662-7. Kr. 185,00.
- 01:7 Quaade, T.: Tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. 2001. 80 s. ISBN 87-7487-658-9. Kr. 65,00.
- 01:8 Bonke, J. & Rasmussen, L.K.: Længerevarende behandling af børn og unge. 2001. 140 s. ISBN 87-7487-665-1. Kr. 110,00.
- 01:9 Bonke, J. & Carøe, C.: En forstærket indsats over for kriminalitetstruede børn og unge. 2001. 160 s. ISBN 87-7487-667-8. Kr. 120,00.
- 01:10 Bjørn, N.H. & Dohlmann, C.: De ledige kvinder i Sønderjylland. En analyse af et kønsopdelt arbejdsmarked. 2001. 176 s. ISBN 87-7487-669-4. Kr. 145,00.
- 01:11 Anker, J., Munk, A., Koch-Nielsen, I. & Raun, M.: De sociale puljer - en tværgående undersøgelse af Socialministeriets puljemidler. 2001. 169 s. ISBN 87-7487-668-6. Kr. 130,00.
- 01:12 Kruhøffer, A. & Høgelund, J.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2001. 2001. 171 s. ISBN 87-7487-670-8. Kr. 130,00.
- 01:13 Kruhøffer, A. & Høgelund, J.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2001 – Sammenfatning. 2001. 139 s. ISBN 87-7487-671-6. Kr. 30,00.
- 01:14 Gruber, T. & Christensen, I.: Unge ofre for vold - Et modelprojekt mellem central og lokal styring. 2001. 107 s. ISBN 87-7487-672-4. Kr. 80,00.
- 01:15 Henning Olsen: Sprogforståelse og hukommelse i danske surveyundersøgelser. Bind I. 2001. 378 s. ISBN 87-7487-674-0. Kr. 285,00.

- 01:16 Henning Olsen: Sprogforståelse og hukommelse i danske surveyundersøgelser. Bind II. 2001. 379 s. ISBN 87-7487-675-9. Kr. 285,00.
- 02:1 Boll, J. & Qvortrup Christensen, T.: Kontanthjælpsmodtagere og arbejdsmarkedet. Casestudie fra Vestegnen. 2002. 103 s. ISBN 87-7487-676-7. Kr. 80,00.
- 02:2 Filges, T., Harsløf, I. & Nord-Larsen, M.: Revalidering – deltagere, forløb og effekter. 2002. 103 s. ISBN 87-7487-677-5. Kr. 105,00.
- 02:3 Bach, H.B.: Kontanthjælpsmodtageres aktivering og arbejdsudbud. 2002. 149 s. ISBN 87-7487-678-3. Kr. 120,00.
- 02:4 Carøe Christiansen, C. & Hohnen, P.: Betingelser for børns sociale ansvar. 2002. 177 s. ISBN 87-7487-679-1. Kr. 135,00.
- 02:6 Danske arbejdspladser - Plads til alle? Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om arbejdsmarkedets rummelighed. 2002. 73 s. ISBN 87-7487-681-3. Kr. 50,00.
- 02:7 Strange, M.: Unge krænkere. 2002. 170 s. ISBN 87-7487-684-8. Kr. 130,00.
- 02:8 Christensen, E. & Ottosen, M.H.: Børn og familier. 2002. 60 s. ISBN 87-7487-685-6. Kr. 50,00.

Social Forskning er instituttets nyhedsblad. Det udkommer fire gange om året og orienterer i en lettilgængelig form om resultaterne af instituttets arbejde. Lejlighedsvis udkommer Social Forskning som udvidet temaanummer med bidragydere udefra.

Abonnementet er gratis, kan tegnes ved henvendelse til instituttet. Emneopdelte lister over instituttets publikationer kan ses på instituttets hjemmeside: www.sfi.dk. Hver titel er forsynet med en kort omtale, og der er mulighed for at bestille rapporterne via hjemmesiden. En fuldstændig liste over instituttets udgivelser kan fås ved henvendelse til Socialforskningsinstituttet tlf. 33 48 09 46, e-mail: library@sfi.dk.